

HÖLÖ MÖRKÖ
HEMBYGDSFÖRENING

Årskrönika

1995

Hölö kyrka

Ljusbärare

Mörkö Kyrka

SMEDJAN I JÄRNA

"INGENTING"

så hette den lilla gård, eller torp, där JÄRNASMEDJAN år 1852 anlades av Petter Hedström, smed och "spormakare" enligt husförhörslängden. Stugan, som finns kvar än i dag, hade själva smedjan inrymd på bottenvåningen, med bostad en trappa upp. Hedström avled, 85 år gammal, år 1891. Därefter övertogs rörelsen av Frans Zettermark, en tydligen mycket duglig smed och företagare, som utvidgade verksamheten, och uppförde en ny större smedja på platsen. Den ursprungliga stugan blev därefter enbart bostad. Vid sekelskiftet arbetade 6 till 9 lärlingar hos Zettermark. Smedslärlingen Oscar Karlsson praktiserade vid smedjan i Järna och på andra närliggande platser. Han utbildade sig till såväl snickare som smed, och återvände 1908 till Smedjan i Järna. Han gifte sig 1918 med Zettermarks dotter Ingeborg.

Då Zettermark avled 1922, hade smedjan god kapacitet och ekonomi. Oscar Karlsson blev driftansvarig, och breddade rörelsens verksamhetsområde. Uppdrag erhöles bl.a. från Scania Vabis, vilka fortfarande är kund hos Järnasmedjan. Oscar Karlsson var far till Ivar och Bengt Karlsson, som fortsatte att driva smedjan sedan Oscar Karlsson dragit sig tillbaka. Bengt Karlssons söner Lars och Arne basar idag i Smedjan. Ytterligare en generation Karlsson är verksam i företaget, Torbjörn en sonson till Ivar. Järnasmedjan kan alltså i ordets bästa bemärkelse kallas familjeföretag.

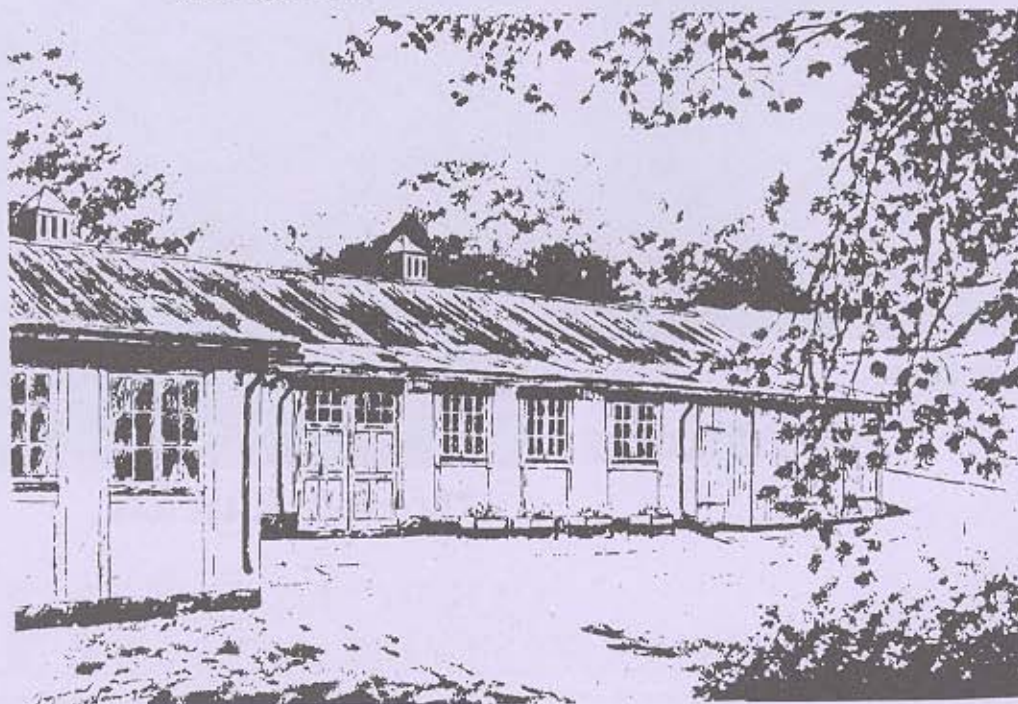
Produktionen vid Järnasmedjan har skiftat under åren, allt efter kundernas och marknadens behov. Vagnshjul har ingått i alla tiders arbete, och då Hembygdsföreningen sökte hjälp med renoveringen av våra fina hästfordon, ställde Ivar och Bengt Karlsson upp. Vi är dem mycket tacksamma för detta.

Den konstnärliga delen av smedjans verksamhet under åren, har fått ett bestående uttryck i de underbara "Ljusbärare" som finnes uppsatta i HÖLÖ och MÖRKÖ kyrkor. Dessa "Ljusbärare" finnes avbildade på denna årsskrifts framsida. De utgör ett förnämligt prov på en smideskonst som i all framtid kommer att bära vittnesbörd om skickliga hantverkare, verksamma vid "SMEDJAN" i Järna

Carl-Eric Jonsson
Ordförande

Bilder tillhörande Järna-Smedjans Arkiv.

Artikeln baserad på intervjuer, och genomläsning av Göran Gelottes bok
"Smedjan i Järna" vilken varmt rekommenderas.

Bilder från Järnasmedjan

*Ivar och Bengt Karlsson i färd med
renovering av Hembygdsföreningens
vagnshjul.*

*Ljusbäraren i Mörkö Kyrka är skänkt av Mörkö kyrkliga syförening.
Båda ljusbärarna är tillverkade i Järna Smedja.*

Innehållsförteckning

Sid. 1	Bilder från Smedjan
2	Ordförande har ordet
3	Hölö Kyrka
4	Hölö Kyrkklocka
5	På post på Mörkö
6	Rapport från invandrad
7	Wrå pensionat
10	Tid är ordning
11	Det var en gång..
14	Glimtar från Idala
17	På post i Hölö
18	"Orkanen"
20	Stora Åby (foto)
	Skolfoto efterlyses
21	Bondbröllop (foto)
22	Information
23	Det äldre Tullgarn
24-32	Verksamhetsberättelse 1995

ORDFÖRANDEN HAR ORDET

Vår förening har nu hunnit bli 20 år, medlemsantalet har stadigt ökat, och är nu 600. Våra arrangemang under året ha varit uppskattade och välbesökta.

Som ordförande glädjer jag mig kanske mest åt att så många av medlemmarna är aktiva. Det är faktiskt inga svårigheter att delegera arbetet, många ställer upp och intresset är stort. Vår verksamhet är oftast förlagd till, eller utgår från Hembygdsgården. Då nu signaler kommer från de kommunala myndigheterna, om en eventuell försäljning av Kyrkskolan, är vår oro för framtiden stor. Det erbjudande om hyreskontrakt som vi fått är orealistiskt.

Styrelsen har fört diskussioner med både lokala tjänstemän och politiker. Skrivelser har utväxlats, och vi har sökt förklara nödvändigheten av att det "bygdemuseum" som medlemmarna åstadkommit, bevaras till kommande generationer orsbor. Kommundelens ordförande och det ansvariga kommunalrådet i Södertälje, har på vår begäran besökt lokaliteterna. Men vi har ej kommit lösningen ett uns närmare. Politisk enighet säges råda, om värdet av en aktiv hembygdsförening. Alla betygar oss sin välvilja. Men därifrån till ett uttalat löfte om en lösning är steget långt.

Att kommunen har ont om pengar vet vi alla. Men att sälja Hölös vackert belägna Kyrkskola, med en mer än hundraårig anknytning till bygdens lokala historia, det är rena helgerånet. Att bygga om dessa lokaler till bostäder, eller att hyra ut dem som exempelvis lagerlokaler, är något som folket i Hölö knappast kommer att jubla åt.

Men förhandlingar pågår. Vi hoppas på stöd från alla som känner som Hembygdsföreningens styrelse. Kulturen sitter trångt, låt oss hjälpas åt att bekämpa trångsyntheten!

HÖLÖ KYRKA

Om Hölö kyrka finnes mycket att skriva. Först vill jag erinra om att de kyrkklockor som nu sprider sin klang över nejden, är 100 år yngre än de som Olle berättar om.

Enligt Ivar Schnells "HÖLÖ KYRKOR", göts den stora klockan 1825 av Samuel Grönwall. På den gjordes inskriptionen: Besök Guds Helgedom, lev tåligt vis och from, och tänk på död och dom.

Pehr Englund var då församlingens kyrkoherde.

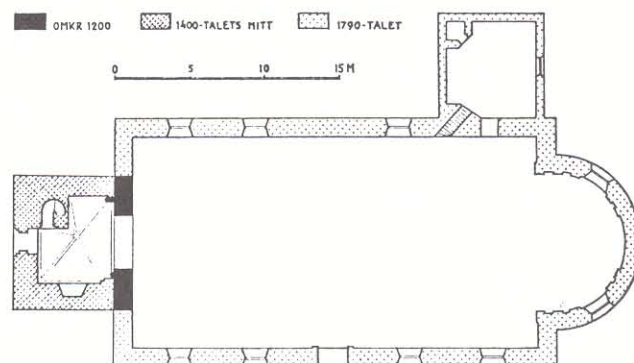
Den mindre klockan göts 1818 av Gerhard Horner. Socknens pastor Carl G. Öhrbom.

Förändringar

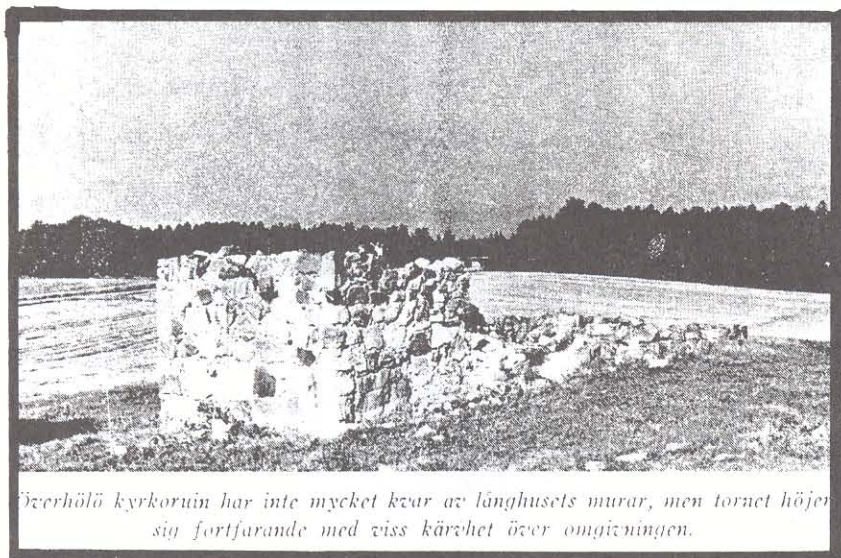
De senaste årens reparationer har inneburit en del förändringar i kyrkrummet. Den stora utbyggnad av kyrkan, som gjordes 1790 då bänkindelningen förändrades, passande Hölöborna i 150 år. Vid 1937 års restaurering återskapades den tidigare bänkinredningen. De tvärbänkar som vi minnes så väl, var avsedda för Kungligheter, hov och kyrkvårdar, samt fanns det också vardera en bänk för Tullgarns och Prästgårdsfolket.

Bänkindelningen har vid 1993 års ombyggnad åter ändrats och tvärbänkarna är nu historia. Det utrymme som vunnits på denna omplacering, har använts till en yta bak i kyrkan under orgelläktaren, på vilken det kan dukas till enkelt kyrkkaffe, som kokas i ett litet pentry. Väntrum för dop-, bröllops- och begravningsgäster har också tillkommit samt handikapptoilet med skötbord, allt efter nutida byggnormer.

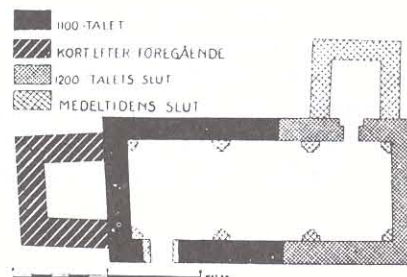
Karin

Bilder ur "HÖLÖ KYRKOR" av Ivar Schnell

Överhölö kyrkoruin har inte mycket kvar av långhusets murar, men tornet höjer sig fortfarande med viss kärhet över omgivningen.

HÖLÖ Kyrkklocka 1771

När nu Hölö kyrka genomgått en grundlig renovering 1994 kan det vara på sin plats att studera i sockenstämmoprotokollen hur man gjorde för drygt 220 år sedan, missväxtåret 1771, då det var verkligt fattigt i Sverige men Hölö-borna ändock med förenade krafter lyckades att såväl reparera/gjuta om den spruckna kyrkklockan samt klara av andra angelägna reparationsarbeten inom det för socknen gemensamma.

För inte trötta läsaren så tvingas jag korta ned flera avsnitt och därtill använder jag inte genomgående 1700-talsspråk utan stundtals en modernare svenska.

Begreppet **sexman** nedan är detsamma som rotemästare och en av hans viktigaste uppgifter var att hålla ordning vid kyrkgången, förhindra onykterhet och sömn och liknande företeelser, ty våra förfäder var långt ifrån några fromma lamm. Det var ju vid kyrkgången som de fick tillfälle träffa såväl sina vänner som sina antagonister, så sexmannens roll var inte att underskatta.

Sockenstämman.

(Utdrag ur sockenstämmoprotokoll)

Jag börjar med sockenstämman *Palmsöndagen 1771*: Beslöts att den spruckna klockan skulle släppas ned utur Tornet i Kyrkgården.

Vid nästkommande sockenstämma den 7 april 1771 - Afgjordes och beslöts at Kläckan vid sin omgiutning skulle blifwa lika stor med den förras wigt i möjeligaste måtto. Vidare att: Till Penningars Samlande till omkostnad på Kläckan fant man bäst.

Följande sockenstämma ägde rum *Walborgsmässe 1771* och då tog man bla. upp följande: med Kyrkobyggnaden skulle man hafwa anstånd i år emädan inga så nödgade omständigheter woro.

Sockenstämmorna kom tätt detta år. Den 16 juni 1771 anmäldes att den stora klockan var färdig att avhämta. Man diskuterade om hur den skulle forslas hem med vagn och 3 fullvuxna karlar, samt hur betalningen skulle ske. Dels med insamlade/indrivna medel dels med 300 daler från kyrkans kassa samt med

minsta möjliga medel ur fattigkassan 600 daler. För det man tog ur fattigkassan skulle 3% ränta erläggas.

Vid stämma i mars 1772 togs ämnet Hölö kyrkklocka upp.

Våra förfäder led nöd och alla hade inte haft råd att erlægga de 12 daler kopparmynt per gård som man bestämt ett år tidigare på en stämma. De hotades nu med att lagligen bli stämda. Vidare beslöts att: - man skulle sätta et märke för Kläckans ringning, på det at Kläckklädren intet måtte så förödas.

Sockenstämmoprotokollen avslöjar mycket om hur människornas vardag såg ut i Hölö-Mörkö. Förutom ärenden liknande ovanstående tar man upp vilka som närmast står i tur att "ätnjuta" fattigvård (antagas till fattigbrödet) bänkindelningen i kyrkan och även avgörs enklare brottmål. Vad sägs om att kalla in två tonårsflickor till sockenstämma för de stulit ärtskidor ur en åker eller bli hotad med stock-straff för att man förolämpat en bondhustru med att kalla henne "Ormöga".

För den som själv önskar ta del av protokollen kan jag meddela att detta om kyrkklockan, återfinns på sidorna 204-217 i bok Kl:1 Sockenstämmoprotokoll Hölö 1733-1780, periodvis något svårtydd men ge inte upp, för Du får en god bild av hur Dina förfäder hade det på 1700-talet.

Olle Eriksson

(Utdrag ur en längre redogörelse)

4-4
Hölö kyrkas kassa — Betalt
2 to Skarvins teygelstätt 1866 — 1. 5
Summa 1. 5
Betalt qvittas Hölö d. 31 Dec 1866
Av: Lurid

Ur Hembygdsföreningens arkiv

På post på MÖRKÖ

Minnesglintar ur mitt liv som postfröken

Jag kom till världen på Tokvik 1917. Flyttade till Norräng 1927, gick hela min skoltid i Lötens skola hos Anna Carlsson, konfirmerades i Mörkö kyrka pingsten 1931, gifte mig 1941 och flyttade till Fritjofsborg, Egelsvik. Tänkte då att jag skulle bli hemmafru och sömmerska, därav blev intet.

Ruth på posten ville jag skulle träna, så att jag skulle kunna vikariera för henne ibland, vilket så småningom resulterade i att jag den 1 dec. 1942 blev anställd som poststationsföreståndare, och flyttade då till *Idala*, som väl kunde kallas för dåtidens *Mörkö centrum*. Vid en tillbakablick verkar det "hedenhös", är ju femtiofyra år sen.

En fördel att vara postfröken var ju att man kände alla kunder, och på den tiden var rån och bedrägerier ej vanliga, så det var lugnt och tryggt på vår vackra ö.

Postsäckarna kom med morgonbussen från Hölö. *Oaxens* kalkbruk hade postväska, och *Pålsundet* hade postbud som hämtade i Idala och delade ut. Så småningom blev det lantbrevbärare först med häst och vagn, motorecykel och till sist med bil.

Det fanns härliga och originella människor på Mörkö, Kalle och Maja i Skynte som knappast kunde skriva sina namn, men alltid glada och nöjda. Elin Jansson som tvivlade på att hon skulle få rätt pension och sa då jag talade om att jag hade semester med vikarie "kan han de då". När jag började på Mörkö, var pensionen mellan 20-30 kr. per månad.

Oskar och Fredrik i Klystorp var två bröder som bodde tillsammans i en liten stuga. Farbror "Smen i sin smedja" med jordgolv, var en mysig gammal man, kom varje förmiddag och hämtade sin tidning och gick in och köpte "vinerbröder" i affären.

Eric Rolf träffade vår nya kyrkoherde och frågade vem han var. Sverker Hallberg svarade då "Kom till kyrkan på söndag får du se". Svaret kom snabbt från Eric "Å f-n är du den nya prästen, jag trodde du var en sån där jädrans sommarfögel" = som-margäst.

Ja det var en bra tid i mitt liv, men i mitten på 60-talet stängdes affären, och den 1 okt. 1966 var det dags för posten att slå igen, lantbrevbäraren utgick då från Hölö postexpeditionen och Mörkö tappade sitt namn.

Vi flyttade till Södertälje och jag fortsatte på Posten till pensioneringen.

Maj Lis Pihlblad

Fotnot: även Hölö poststation är nu nedlagd, sedan 2 år tillbaka. "Post i butik" är nu aktuell, inrymd i Hölö konditori. Vad blir nästa giv?

Fönsterskatt

var en i åtskilliga länder bruklig skatt på konsumtion av bostäder, på vilkas storlek och värde antalet fönster och dörrar i regel kan antagas ge ett, om än grovt mått. Byggnadssättet påverkades säkerligen genom fönsterskatt till skadlig sparsamhet med anordningarna för tillträde åt luft och ljus, såsom i vissa delar av Italien.

1743 infördes fönsterskatt i Sverige att utgöras av husägarna för hel fönsterluft med 16 öre i Stockholm, 12 öre i större och 3 öre i mindre städer, samt 6 öre på landet, dock med nedsättning till 3 öre för allmogen och med befrielse för arméns manskap.

Skatten bortföll i 1809 - 10 års bevillningsförordning, den hade 1696 införts i England och 1707 i Skottland, avskaffades 1851 i Sverige och ersattes då med en efter hyresavkastningen beräknad byggnadsskatt.

I Frankrike infördes fönsterskatt och dörrskatt år 1798, där den med förändringar och tillägg uttogs som en av de fyra gamla direkta skatterna ända till 1917.

Uppgift:
Nordisk Familjebok 1928
Sommarin, Professor vid Lunds Universitet.

Gunilla F

Rapport från en invandrad Hölöbo

Nu har vi bott på Backen vid Kyrksjön i snart sexton år, Walter och jag. Nästan alla våra grannar har släktingar i Hölö, men vi har inte ens en liten tremänning. Alla har gått i Kyrk- eller Brobyskolan och kan namnet på minsta torp. Avundsvärt för oss som så gärna vill ha våra rötter just här. Det hjälper inte att han som byggt vårt hus heter rot (Sune Rooth).

Annars finns det mycket gammalt på tomten. Månghundraåriga ekar som brer ut sina kronor över huset och sina rötter långt ner i jorden. På hösten tappar dom bladen som måste krattas ihop i jättelika högar och brännas. Det tar åtminstone fyra år att kompostera eklöv. När ekollonen ramlar ner på marken kommer vildsvinen. I fullmånens sken kan man från vårt stora hallfönster se galtarna rätt in i ögonen på ett par meters håll. Dramatiskt så det förstår.

Utanför vårt sovrumsfönster finns det en vikingagrav. När klockradion visar 00.00 dansar vikingarna på gravkullen. Men det gör inget för dom är snälla, kanske för att dom får sova ifred. Det är förbjudet att gräva i fornminnen! Som belöning täcks hela kullen av blåsippor på våren, följda av vitsippor, violer, liljekonvaljer och gullvivor. Sen är det skördetid: smultron, vildhallon, blåbär och i augusti kantareller. Finns det någonstans i Hölö en mer givmild gravkulle?

Vår gamla katta, som blev nitton år, har en egen grav nedanför kullen. Hon har numera ersatts av tre unga katter av vilka en har lärt sig att fiska själv ur sjön. Vårt nätfiske ger mest braxenpankor, av Ulla Tranhammar döpta till Kyrksjöfax, som katterna äter råa som karameller, men kanske nyttigare.

Här vill vi stanna tills vi bärs härifrån. Kanske vi då hunnit få ned några små rot-trådar i marken. Om barnbarnen flyttar hit kan dom säga: Här har vi våra rötter, för farmor och farfar bodde på Backen.

Gudrun Andersson

Turlista för

Södertäljebåtarna den 2 maj 1894

Söderut.

Stockholm—Södertelge,

i samtrafik med Statens jernvägar.

Under Juni, Juli, Augusti och Sept. månader underbåller Nya Ångbåts-Bolaget Mälaren med sina snabbgående passagerare-ångfartyg RAGNHILD, NYA HÅLLSVIKEN, NYA SÖDERTELGE och TROSA regulier trafik mellan ofvannämnda platser, med afgång

från **Stockholm**

Söknedagar kl. 10 f. m., 2,30 och 4 e. m.
Sön- & Helgd. kl. 9 och 10 f. m., 10 e. m.

Från **Södertelge**

Söknedagar kl. 8 och 10,45 f. m., 11 e. m.
Sön- & Helgd. kl. 7,30 f. m., 7, 8, 11 e. m.

Tur- och retur- samt månads- och familjebiljetter af II:a och III:e klass å jernväg, men båda slagen berättigande till I:a plats å ofvannämnda ångare, säljas vid Stockholms Central- och Södertelge jernvägsstationer samt å bolagets ångare.

Stockholm—Södertelge.

Ångf. SÖDERTELGE, kapten P. H. Lundqvist, afgår hvardagar från Stockholm kl. 3,30 e. m.
Från Södertelge kl. 7 f. m.
NYMAN & SCHULTZ, Riddarb. 7. Allm. T. 2878

Stockholm—Södertelge—Tottnäs.

Ångf. NYA SÖDERTELGE afgår från Stockholm Månd., Onsd., Fred. kl. 12 midd.
Tottnäs Tisd., Torsd. och Lörd. kl. 6,30 f. m.
anlöpa mellanliggande stationer öster om Mörkö.
NYMAN & SCHULTZ, Riddarb. 7. Allm. T. 2878
OBS. Från och med Måndagen den 7 Maj afgår fartyget från Stockholm kl. 2,30 e. m. i stället för kl. 12 midd.

Stockholm-Södertelge-Trosa-Hällsviken

Ångf. NYA HÅLLSVIKEN afgår från Stockholm till Trosa Tisd. o. Lörd. kl. 12 midd.
Trosa till Stockholm Månd. o. Onsd. kl. 7,15 f. m.
Stockholm till Hällsviken Torsd. kl. 12 midd.
Hällsviken till Stockholm Fredagar kl. 7 f. m.
anl. Ullsund, Åbygværn och Pålsundet (Tullgarn).
NYMAN & SCHULTZ, Riddarb. 7. Allm. T. 2878
OBS. Fartyget afgår från Stockholm Söndagen den 6 Maj kl. 2,30 e. m. i stället för Lördagen den 6 Maj.
OBS. Från och med Söndagen den 6 Maj afgår fartyget från Stockholm kl. 2,30 e. m. i stället för kl. 12 midd.

Turlistan införd i annonsstämningen Ångaren även den 21 juni 1895.

Uppgiftslämnare Torekällbergets Museum.

WRÅ PENSIONAT

Tiden fram till 1945

Till huvudbyggnaden på Wrå gård flyttade kyrkoherden Henning Janssons änka Anna född Torssander år 1924, där hon öppnade sitt hem för pensionatsgäster.

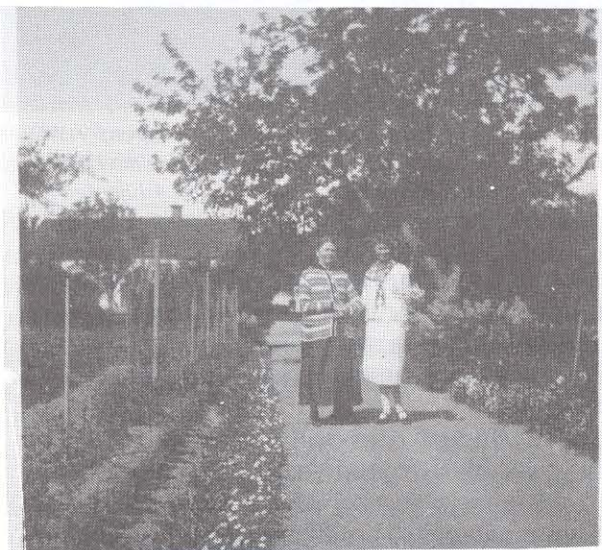
Vår far, Carl Wilhelm Hartzell (CWH) blev sjukpensionerad och stamgäst från 1927 på pensionatet. Tant Anna lät oss barn, Aina och Staffan, redan första året vistas hos pappa och under vår uppväxt kom vi barn att bo på pensionatet under skolloven om så loven bara varade några dagar.

Ur minnets arkiv följande:

På pensionatet fanns förutom Tant Anna, Tant Alma (Eklund, släkt med Simbergs, som hade affären nere vid prästgården) och Johan August Karlsson, "Mäster" som var allt i allo på pensionatet, högg ved, nackade höns, hämtade dricksvatten vid banvaktstugan med ok över sina axlar och två kopparkannor i händerna, skötte trädgården och alla 'utesysslorna'.

Både Tant Alma och Mäster hade under lång tid varit trotjänare hos Henning och Anna Jansson och följde med flyttningen från prästgården till Wrå gård.

Från första vintern dyker i minnet upp att vi på juldagen åkte med släde till Ernesidan vid Långsjön och klev in i eremitens stuga. Tant Anna hade en julkorg med sig till Ingenjör Ekman. Och i minnet finns också symöten på pensionatet då Fröknarna Lindblad kom från Valåker. Man spelade bridge och schack. Fattades en man i bridge fick vi barn rycka in.

Anna Jansson med sommarvärd 1930 på trädgårdsgången
I bakgrunden flygelbyggnaden.

Gästrummen var många

Huvudbyggnaden på Wrå gård hade många rum (13). Några var enbart sommarrum utan kamin eller kakelugn.

Takkonstruktionen gav möjlighet till att sommartid utnyttja garderobstrymmet som fanns mot Öster. Där inhystes jag med en dragspelssäng, stol med handfat och handkanna, krokar i väggen och sockerlåda till kläderna. Förmodligen fanns där också en hink. Det runda lilla fönstret finns kvar på gaveln mot trädgårdssidan. Vid motsatta gaveln fanns ett liknande utrymme som blev prästsonen Sven Jansson och hans familjs krypin under den återkommande vistelsen i Hölö för att få behålla sina svenska medborgarskap.

Huvudbyggnaden, Wrå gård

Efter Tant Annas bortgång (1932) ägde Svens familj de inventarier som kommit med från prästbostället och som nu Tant Alma fick använda när hon tog över pensionatsrörelsen.

Många rum hade namn efter de tidigare gästerna. De hade varit Starcks, Tersmedens, Månssons, Fleetwoods och Annas rum.

I Starcks rum bodde pappa. I Månssons rum bodde t o m en Hermelin en tid. Detta rum blev senare Hallsbergs.

Mästers rum och flickornas rum vette mot väster. På vintern var deras rum rätt kalla. De värmdes upp av fristående kaminer.

Isdös och hemlighus m.m.

Från fönstren såg man ut mot den stora isdösen vars sågspånshög dolde isblocken som vintertid sågats ur Qvarnsjöns is. Ur dösen tog Mäster den is som Tant Alma behövde till isskåpet ute på köksverandan för att hålla färskvaror som slaktaren och fiskhandlaren kom med varje vecka.

Mellan isdösen och den högre byggnaden som ännu finns kvar sågs "hemlighuset" Bakom varje innerdörr fanns det sittplatser för två behövande. Den vänstra dörren var pensionatets, den andra patronen Wahlgrens där jag aldrig vågade gå in och sätta mej. Gästerna gjorde ofta sällskap och kanske läste man ur tidningsarken innan de användes på ett mera näraliggande sätt. Huset rymde också Wahlgrens förråd.

Utänför huset fanns gårdens *slipsten* vars stång vi barn ofta fick veva runt, runt när liar och annat skulle skärpas. Bortom denna byggnad låg det större huset med sitt höloft, vagnslidret, vedbodar och pensionatets hönshus.

I *vagnslidret* fanns slädar, herrskapstrillor och redskap. På baksidan grävde vi ibland efter mask. En gång fick jag fram ett nödmynt med årtalet 1645.

Husligt arbete

I köket och över alla andra sysslor härskade Tant Alma med hjälp av flickor som tog plats på pensionatet när de slutat skolan. De var inga utsocknes utan kom från Fårsjötorp, Staten och andra boställen i socknen. Jag minns Märta, Magda, Agda, Elsa, Lisa, Irma, Gurli, Wera, Aina och Inga före 1939.

Naturligtvis var det fasta tider för frukost, kaffe, middag och kvällsmålet, Flickorna och Mäster satt alltid i köket men vi barn måste sitta med gästerna i den stor salen, dock närmast utgången. Gästerna serverades i en strikt turordning och vi barn allra sist. Maten var husmanskost med grönsaker och annat från Mästers trädgård. Vilka jordgubbar! Jag har fortfarande samma sorts jordgubbar. Mina plantor har jag fått av Emil Karlsson på Centralvägen som i sin tur fått dem av Mäster på Wrå.

Tant Almas katt Buster hade sina extra matskålar vid det stora porslins- och linneskåpet i salen. Han var en vacker katt med stor självkänsla och vassa klor. Nattetid vaktade han köket och lurpassade på framspringande råttor under diskbänken.

Trädgårdsarbete

Om Tant Alma härskade i pensionsbyggnaden så var trädgården Mästers domäner. Mästers trädgård var känd i socknen. Trädgården omgärdades av balsampopplar och en häck av höga granar mot norr, plommonträd och en välklippt meterhög hagtornshäck mot öster och utmed allén ner mot magasinsbyggnaden. Utmed trädgårdsgången med sina gräskanter fanns många perenna växter till vänster och mängder av sommarblommor på den andra sidan. Jag minns den långa spaljén

av luktärtor, strängar av lejongap, astrar och bellis.

I planteringen på gårdsplanen fanns Mästers dalior och isbegonior. Vid husknuten en liten gräsplätt där det växte smultron som måste plockas innan Mäster var där med sin lie. Sedan bersån där kaffet serverades, snöbollsbuskagen med pojknarnas skatte-gömma. Därefter följde rabarberstånd, Mästers drivbänkar, grönsakslanden och det stora jordgubbslandet som var "se men inte röra" för oss. På höger sida om trädgårdsgången fanns bärbuskar och blåa plommon. Bortom plommonträden tog det stora potatislandet vid. Trädgårdsgången följde potatislandet och ledde fram till en öppning ut mot allén - en alldeles lagom kvällspromenad för pensionären.

Bakom magasinsbyggnaden sett från gårdsplanen fanns en gräsmatta med Tant Frideborg Wahlgrens båda päronträd och astrakanträdet.

Mästers 75-årsdag.

Från vänster bakre raden: 3 Gösta Wahlgren, 5 Albert Thunholm, 7 C-W Hartzell, 8 Gottfrid Wahlgren, 9 WC Hallberg, 11 John Ljungberg. Främre raden: 1 Alma Eklund, 2 Jubilaren August Karlsson, 3 hans syster, 4 Emy Ljungberger, 6 Frideborg Wahlgren. Övriga: släkt och vänner

Från Mästers hand kom många blombuketter till uppvaktningar och utsmyckning i Hölö kyrka och till gravar. Alla sommargäster fick också en väl komponerad blombukett vid avresan.

Johan August Karlsson gick bort 1941 och han hade dessförinnan bestämt gravplats (nr 77) och köpt gravsten av marmor. Nu ligger där en annan grav (nr 78b) som rätterligen bort läggas till höger om Disponentens grav (78) - då hade Mästers gravsten funnits kvar.

Sommargäster

Pensionatsgäster kom och försvann. Några stannade många år. De var Fru Nordström, syster till målaren och tecknaren Karl Nordström, Brunstedt, Kapten Hallberg och vår egen far, som började att göra strykbräden och andra nyttoföremål för hushåll. Starcks rum blev alltså även snickarverkstad.

Här skulle fotografiet av Gurli Ekström bortifrån Stafs gård, Stig Eriksson från Glindran, som hjälpte pappa med att klä strykbräden, Wera Thunholm från Staten och Aina Jansson från Månbacken ha fått plats. Hur jag än sökt har jag inte hittat kortet taget framför pensionatsverandan där de stod arm i arm.

Barn till stamgäster och sommargäster var under vår ungdomstid oftast desamma som kom igen år efter år. Vi hade sköna roliga månader på gården och både på och i Qvarnsjön. Som avslutning promoverades vi till "magister" av olika grader till gästernas förnöjelse utan att vi avlagt andra prov än dykning och längdsimning.

Här nedan en bild från 1931:

*Staffan och Aina Hartzell, Gösta Wahlgren
Uno Brunstedt, A F Torssander Dr John Holmberg*

Bland dem som tillfälligt bodde på pensionatet var författaren Gunnar Ekelöf. En gång gästade även hans författarkollega Johannes Edfeldt pensionatet.

Jag kan inte låta bli att citera ett utdrag ur Carl Olov Sommars biografi "Gunnar Ekelöf". Start citat sidan 203:

" I Hölö fanns i Wrå gård ett pensionat, där han (Gunnar Ekelöf) inackorderade sig. För Hagar Olsson berättade han om sina omedelbara intryck av stället: "Jag är nu, första dagen, på en förfärligt besynnerlig

gammal gård som verkar rena sextonhundratalet, en blandning av vanhävd och ålderdomlighet som inte är utan sin tjusning åtminstone vid ett första påseende.

*Även de människoflugor som dragits till denna sockerbit se besynnerliga ut: några degenererade och pauvres-honteuxartade fröknar, obeskrivligt och groteskt fula och några landsortsherrar som tituleras Kapten o. d. utan att i någon mån bära syn för sägen. Det tycks vara ett ställe som tiden gått förbi, de i buktiga våder hängande tapeterna är ung, 1870 och flera av möblerna skulle vara dyrbarheter om de putsades upp och sattes i en antikaffär men i denna omgivning ser de enbart ruskiga ut. Här finns bland annat ett underbart gammalt mellanting mellan taffel och hammarpiano vars like jag inte sett".
Slut citat.*

En blöt kväll

En mer träffande beskrivning är svårt att skriva ned. Ekelöf som blev vän till vår far dök upp när han bodde i Hölö. Pappa fick ta hand om honom när chaufför Nilsson skjutsade ner honom till Wrå efter en 'blöt' kväll någonstans. Kanske var det återställaren nästa morgon som lockade.

Kejsarinnan

Då Farbror Wahlgren slutat veckans idoga slit satte han sig på sin egen farstubro. Därifrån beskådade han pensionatet och dess gäster: Äldre damer i eleganta, ja åtminstone praktfulla skapelser på sina huvuden promenerande mot trädgården. Dr John Holmberg med Fru Nordström på promenad i allén mot Edeby och Kapten Hallberg med den ständiga efterhängsna 'kejsarinnan' några steg efter sig. Det senare paret kom sällan tillbaks samtidigt för kaptenen hade tröttnat på att hjälpa henne över diken och gärdesgårdar.

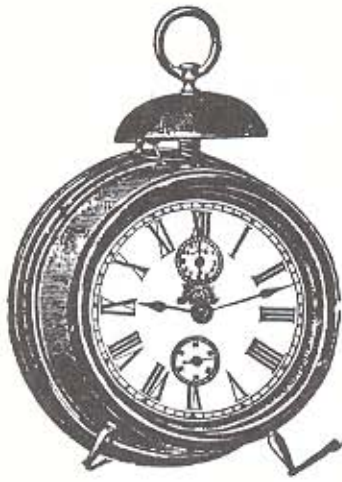
När Alma Eklund avled i december 1944 upphörde pensionatsrörelsen. Den sista stamgästen fru Nordström, nu i 90-årsåldern, fick flytta. Tant Alma som varit trotjänare hos Henning och Anna Jansson fick sitt slutliga vilorum i kyrkoherdegraven vid Hölö kyrka.

Ombyggnad

Det blev auktion 1945. Huvudbyggnaden moderniserades och blev gårdsägarens bostad. I flygeln kom hyresgäster och Hartzell hyrde vindsrummet och bodde kvar på gården till sin död (1956).

Ur minnet och fotonas arkiv:

Aina Linde och Staffan Hartzell.

Väckarklocka

Damur

Fickur (rova)

Tid är ordning och reda.

För länge sedan innan almanackans tid, bestämdes tiden av olika uppfattningar såsom: snösmältningen, flyttfåglarnas rörelser, lövsprickningen. Befolkningen i Norrland hade sin uppfattning om årstiderna och skåningarna sin.

Före 1878 skiljde det 24 min. i tid mellan Göteborg och Stockholm. *Enhetstid* infördes detta år.

Väntan ansågs inte som förspild tid, det var för t.ex. bonden, ett "socialt syreintag", att då ha tid att umgås med andra.

Genom *klockringning* höll man reda på veckodagarna, för att inte göra allmogen "veckovill".

Fickuret markerade, som statussymbol, makt och tillsyn över andra.

1 ggr blåste *fabriksvisslan*

för att väcka arbetshjonen.

2 ggr för att fösa dem till arbetet

3 ggr för att markera arbetets start.

Alternativet på landet var *vällingklockan*.

Klockan är världens mest sålda produkt.

Sedan 1500 talet har tryckta *almanackor* utgivits i Sverige.

Den *Julianska kalendern* var 11 min o 12 sek längre än det verkliga året.

Gregorianska kalendern infördes 1753. Den skiljde sig endast 26 sek från det verkliga året.

Vårdagjämningen fixerades till den 21 mars. Den 1 mars avlöste den 17 febr 1753.

18-28 febr finns således ej detta år.

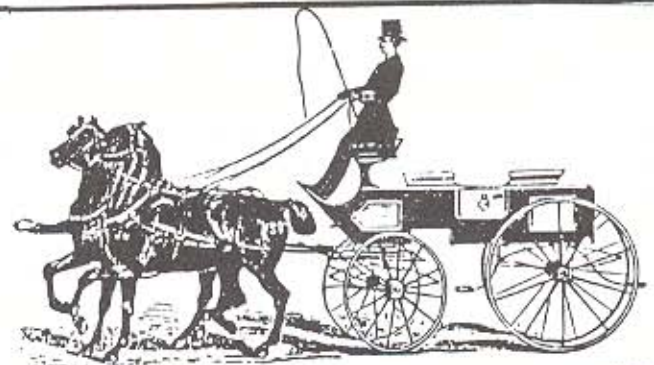
(Uppgifter tagna från äldre Nordisk Familjebok samt almanackor).

Gunilla F

Hästen lika snabb som bilen

Enligt en rapport från EU-kommissionen tar det lika lång tid i dag att fara igenom de flesta europeiska städer med bil som det gjorde för 200 år sedan med häst och vagn.

Vid vissa tider under dagen är mer än hälften av alla bilar i stadskärnorna på jakt efter en parkeringsplats.

DET VAR EN GÅNG..

Växelflicka på Mörkö

Ja, det låter kanske som en saga för nutidens ungdom och kommande generationer, men i motsats till andra sagor är den sann. Sagan handlar om min yrkesverksamma tid vid Televerket, åren 1943 till 1981.

Barndomen

Jag föddes på Mörkö, en ö i Himmerfjärden i Södermanland. Mina föräldrar arrenderade ett mindre jordbruk av Greve Bonde på Hörningsholms fideikommiss. Det var långt före trendernas tid, långt innan "gröna vågen" svepte över vårt land. Vi växte upp i en miljö fri från stress och miljöförstöring och var i stort sett själv-försörjda av de livsmedel som gården gav. Mina föräldrar kunde ge sina barn det nödvändigaste men några tillgångar för studier och utbildning för de uppväxande barnen fanns ej.

Det gällde alltså att gifta sig med en bonde eller tjäna sitt levebröd som hembiträde, vilket var det enda som var möjligt för en flicka på landet utan "välbesuttna" föräldrar. Mina sex äldre syskon hade redan lämnat hemmet. Hemmavarande var jag själv och min två år äldre syster, Karin. Karin var duktig och stark och deltog med liv och lust i arbetet på åker och äng. Själv var jag inte så stark kroppsligt och kanske inte heller lagd för livet på en bondgård.

Ödet

Då jag var femton år hade mina föräldrar slutat med lantbruket, av åldersskäl, och det var alltså dags för mig att ordna min försörjning själv. Ödet (eller slumpen kanske andra skulle säga) var mig till hjälp då, som många gånger senare i mitt liv. På Mörkö fanns naturligtvis en telefonstation. Den sköttes av en dam i 30-årsåldern som i sin tur hade en yngre flicka anställd. Flickan hade just sagt upp sin anställning och växelföreståndarinnan (hon hette Margaret och jag kommer att kalla henne så i fortsättningen av min berättelse) besökte mitt hem för att höra om jag var intresserad av en anställning som växelbiträde. Om jag var!

Året var 1943 och den stora dagen då jag skulle börja min anställning tog jag min cykel för färd till öns telefonstation. Jag började nu inse att jägaren hade en stor förmåga som siare utöver sin yrkesskicklighet som vilt- och växtvårdare.

Arbetet

Mörkö telefonstation var inhyrd i ett hus för lantarbetare, tillhörigt Nora gård. I en lägenhet på ett rum och kök bodde Margaret, hennes gamla mor Elin och jag själv. Elin bodde i köket. Rummet hyste ett 100-nummers växelbord, en tvåbäddsoffa, där Margaret och jag sov om natten, och förutom en del andra möbler även en symaskin i trampmodell.

Margaret var hela öns finsömmerska och en mycket skicklig sådan. Hon hade öns societet som sina kunder, grevinnan på Hörningsholm prästens dotter, kantorns fru etc. Sömnad och provning försiggick i samma rum där jag samtidigt besvarade anropen från våra telefonabonnenter. Jag hjälpte till med handsömnad vid min plats i växeln och fick därigenom och insikt och kunskap i klädsömnad.

Arbetstiden

Någon reglerad arbetstid var det inte tal om. Växeln var öppen 07.00 - 22.00 på vardagar, söndagar mellan 08.00 - 21.00. Då växeln var stängd besvarade vi anrop och kopplade vidare mot en kronas avgift för den påringande abonnenten. Jag var ledig varannan helg från lördagseftermiddagen till måndagsmorgon samt varje onsdagseftermiddag efter kl 14.00. Margaret var ledig varannan lördag-söndag, då hon reste till släktingar eller bekanta.

Under de veckoslut då Margaret var bortrest hade jag hela ansvaret för växeln. Gamla Elin, som bodde i köket och hade som sin uppgift att laga mat till oss, hörde mycket dåligt så hon kunde inte byta i växeln. Maten äts då vid växelbordet, mellan påringningarna. Vi hade torrass ute och det var högsta sprinterfart jag förflyttade mig till och från dasset vid nödvändiga besök där. Vi hade nog snälla och tålmodiga abonnenter, ty jag minns ej att vi någon gång fick klagomål, även om svarstiden kunde bli lång vid sådana speciella tillfällen.

Under tiden då växeln var stängd fanns inget tvång att vi skulle svara. Men vetskapen om hur livsviktig telefonen var vid akuta sjukdomsfall gjorde att man inte lämnade rummet under någon längre tid. Jag minns en gång som jag blev frestad av en ung man (som jag var förtjust i). Han föreslog mig en cykeltur i den ljusa sommarnatten efter det att jag hade stängt växeln på lördagen. Jag avstod, trots att jag gärna ville, och kröpistället ned i

soffan för att sova. Under natten kom ett anrop från en abonnent där en familjemedlem hade insjuknat akut och man behövde en taxi till sjukstugan i Trosa. Trots att taxin kunde komma omgående avled flickan några dagar senare av brusten blindtarm. Det var ett tragiskt öde för en ung människa. Men jag själv var glad att jag avstått cykelturen och hade kunnat förmedla taxi, annars hade jag nog haft skuld känslor och känt mig medansvarig till flickans död.

Sådana händelser gjorde att jag stannade inne under natten för att besvara eventuella påringningar, trots att det ej var anbefallt genom bestämmelser. Arbets-tidens längd reflekterade jag ej över, jag trivdes bra med jobbet och hade hela 35 kronor i månaden i lön plus mat och logi. Mina lediga dagar åt jag gratis hos föräldrarna. Jag kan inte minnas annat än att månadslönen räckte väl till kläder och nöjen.

Växeln

Telefonväxeln var en 100-nummers växel med spiralproppar och snören som skramlade på baksidan. På framsidan fanns en väv som användes för signaler vid strömavbrott. Vi hade 67 abonnenter inkopplade i växeln, mest bondehushåll. Mörkö är 2 mil lång och 1/2 mil bred. Vid denna tid fanns ett 50-tal arrendegårdar och cirka 1 000 bofasta på ön. Den södra delen av Mörkö hade egen växelstation, benämnd *Bobacken*, inrymd hos en småbrukarfamilj. Denna växel hade inte öppet hela dagen. Den stängde några timmar mitt på dagen och jag vill minnas att den stängde klockan 20.00. Norra delen av Mörkö var ansluten till *Pilkrogs* växel som låg på fastlandet. Ön *Oaxen* hade också en egen växelstation, men partiellt öppethållande, inrymd i handelsboden.

Det var inte i varje stuga man hade telefon, mest i bondgårdarna. Torpstugorna saknade i allmänhet telefon, likaså de gårdar som låg långt ifrån huvudledningen. I mitt föräldrarhem, som låg cirka 3 km från landsvägen, fanns ej telefon och inte heller elektricitet. Många abonnenter delade ledning, s.k A- och B-abbonent, vilket markerades med 1 eller 2 signaler vid påringning. Det var av ekonomiska skäl, då en lång ledning fick betalas av abonnenten vid installation, ett arrangemang som tyvärr har återkommit i vår moderna tid.

Budskickning

Till boende i stugor som inte hade telefon kunde en påringande begära "budskickning" mot en mindre avgift. Det kunde bli en trevlig omväxling att ta en cykeltur till avlägsna stugor, med bud att någon skulle infinna sig på växelstationen eller hos någon närliggande telefon-abbonent. Speciellt under sommartiden förekom många budskickningar, då sommargäster bebodde många gamla torpstugor på ön.

Gäster

Under sommaren gästades också Mörkö av zigenare som slog upp sina tält och bjöd öborna på exotisk omväxling. Vid dessa tillfällen kom ofta långväga samtal med budskickning till zigenarlägret. Det var med bävan jag parkerade cykeln och sökte mig in i tältet för att fråga efter "hövdingen" själv, som oftast var den efterfrågande. Vid ett sådant tillfälle erbjöd sig en omfångsrik Sibylla att spå mig. Jag vågade inte säga nej och fick för en kronas betalning vetskap om min framtid. Bland annat skulle jag få ett lönsamt arbete bland många människor och jag skulle dagligen gå in genom en grå, stor och imponerande port. Den spådomen kunde jag senare erinra mig då jag från och med år 1945 arbetade som telefonist i Televerkets hus på Jakobsbergsgatan i Stockholm.

Vega Kristina Carlsson

Understationer

Förutom abonnentnummer och ledningar till understationerna *Bobacken* och *Oaxen* fanns också utgående och inkommande ledningar till Södertälje, Pilkrog och Hölö. Vid avringningar skulle man gå in och ropa stationernas namn några gånger, för att uppmärksamma om det fanns en ny påringning som redan väntade. Jag gick alltså in och svarade "Mörkö, Mörkö" och om ingen väntade fanns på linjen kopplades samtalet ned. Som en kuriositet kan jag nämna att det fanns en understation till Pilkrog som hette *Snorp*. Det var alltid komiskt när jag på en avringning hörde telefonisten ropa "Snorp, Snorp". Vilket öde att sitta hela dagen och säga "Snorp, Snorp".

Sociala betydelsen

Jag tänker ofta på hur stor social betydelse telefonväxeln och poststationen hade för glesbygdens befolkning. På poststationen träffades man och utbytte tankar och "sågs".

Genom telefonväxeln hade man verbal kontakt med omvärlden och dessutom hade man en speciell service. Som växelflicka hade man nämligen också en serviceverksamhet som var gratis, dock ej föreskriven av Televerket. Om frun i huset gick till grannen för en kopp kaffe så kunde hon tala om i växeln vart hon gick och få eventuella samtal kopplade dit. Den som inte var så förutseende kunde vid hemkomsten kontakta växeln och fråga om någon ringt, och ofta även få besked om vem som ringt.

Postskjutsen, bestående av häst och vagn, gick dagligen till de gårdar som låg längs med allfarten. Tidtabellen var flexibel, vilket kunde vara besvärligt för den som själv skulle ta sig till stora vägen för att lämna eller hämta värdepост. Då kunde man ringa växeln och be "fröken" att slå en signal när postskjutsen passerade, för att lagom hinna ut till vägen och träffa postkuriren. Sådana små tjänster var inte betungande utan bidrog till att arbetet kändes betydelsefullt och omväxlande.

Ja nog kände man sina telefon-abbonenter och det kunde kanske inte alltid vara en fördel. Jag var ofta oförskyllt införstådd med inträffande incidenter, skandaler och kärleksaffärer. Naturligtvis yppade jag aldrig något jag visste genom arbetet i växeln, jag hade ju undertecknat en edförbindelse. Men, även om jag hört en nyhet helt legalt vågade jag aldrig vidarebefordra den, folk kunde ju tro att jag lyssnat i växeln.

Växeln intagen

Förutom alla positiva och trevliga minnen jag har fått från mina två år som växelflicka på Mörkö finns minnet av en dag som jag upplevde som fasansfull. Världskriget pågick och den svenska beredskapen var hög. Militärövningar var vanligt förekommande, även på vår lilla ö. Jag var ensam hemma en dag då en trupp militärer stormade in i växelummet. Gruppens ledare förklarade att telefonväxeln var intagen av fienden! Jag hade bara att avtåga, enligt order. Leriga kängor och högljudda manspersoner fyllde rummet. Jag hade inga instruktioner vad jag skulle göra vid ett sådant tillfälle. Jag satte mig i köket och grät. Min sorg gällde närmast vad våra snälla och trevliga abonnenter skulle tro när dom vid anrop hörde dessa "oborstade" mannar svara.

Det var för mig många timmar i djup förtvivlan innan "den lede Fi" avtågade och jag fick lugna mina abonnenter och torka leran från golven

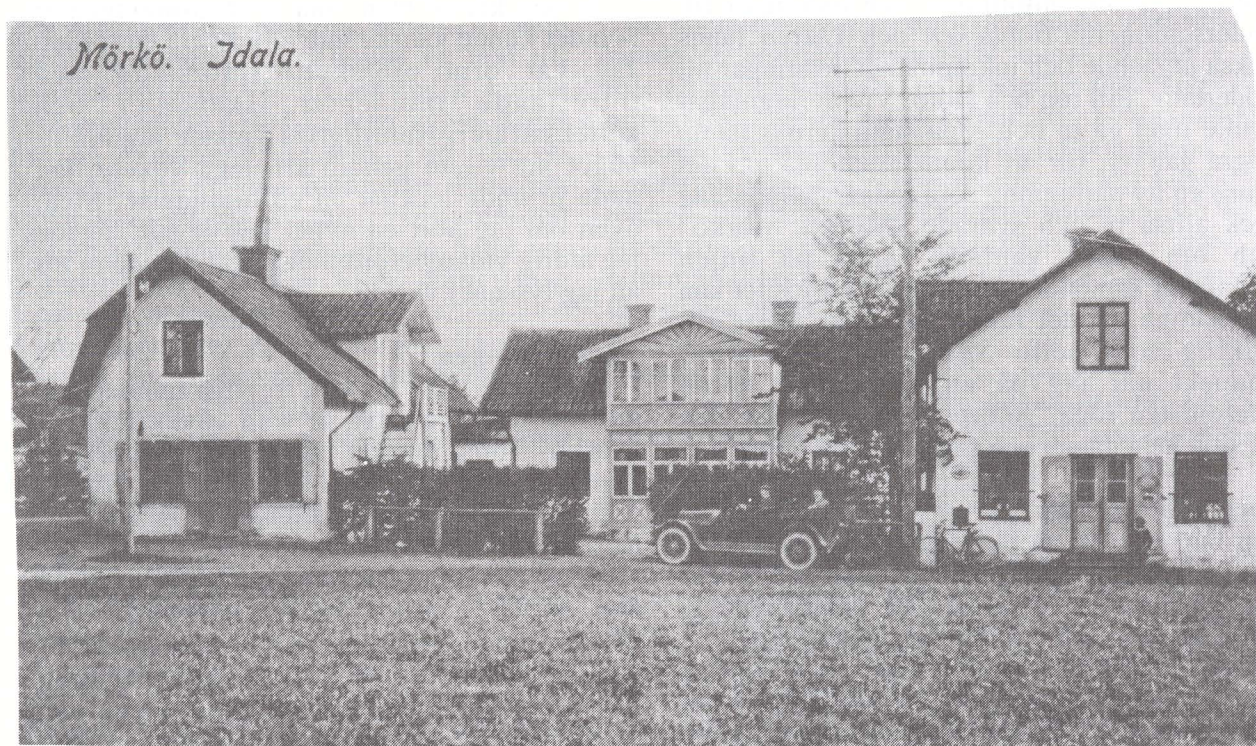
Hösten 1945 sade jag upp min anställning vid telefonstationen på Mörkö och flyttade till Stockholm. Jag hade äldre syskon bosatta i Stockholm och kanske på-verkades jag av den pågående auto-matiseringen av telenätet, som ju obönhörligt skulle sätta stopp för bemannade telefonstationer på landsbygden i framtiden.

Jag packade mina få tillhörigheter och tog tåget till Stockholm. Men det är en annan historia.....

Nedtecknat ur minnet av

*Vega Kristina Carlsson
gift Sundstedt*

Glimtar från IDALA HANDEL

Till vänster affären

Till höger poststationen

Detta vill vara en "ögonblicksskildring" av Idala handel på Mörkö, upplevd på plats under 1940-talet, dvs för ett femtiotal år sedan. Mitt eget arbetsliv började som springpojke hos den tidens handlare Josef Pettersson. Butiker och handel har sedan fortsatt att följa mitt yrkesverksamma liv. Det här är ett försök att berätta hur Idala handel fungerade och var en naturlig samlingsplats för dem som bodde på Mörkö.

Bakgrund

Tittar vi mycket långt tillbaka i tiden, så får vi förmoda att Mörkö upptäcktes av vikingar. Uttrycket "Mörkö vargar" lär hännyfta på vikingar. Dåtidsens Mörkö "Myrkwa" bestod av sju öar, som säkert besöktes av sjöfarande vikingar. När Mörkö befolkades, främst under medeltiden, så var jordbruk och fiske huvudnäringar. Livsuppehållet, klarades av byteshandel. I slutet av 1700-talet levde ungefär 700 personer på Mörkö. Under 1800-talet ökade befolkningen till mer än 1.000 bofasta. Därefter har antalet stadigt minskat till de ungefär 700, som levde här under 1940-talet. Minskningen har fortsatt in i vår tid. Jordbruk har lagts ner eller slagits samman och yrkesfis-

ket har nästan upphört. Sommargäster ger inget tillskott i året-om-boende.

Genombrott

På Mörkö har jordbruket dominerat, de flesta som arrendegårdar under Hörningsholm Gods. På varje gård bodde det många personer. Rörligheten var inte så stor. Industrialiseringen startade med Karta & Oaxens kalkbruk. När kalk-brytningen började på Oaxen växte befolkningen där. Det gav även boende på Mörkö jobb, såväl fast som tillfälligt. Handeln och köpenskap blev allt vanligare under 1800- och 1900-talet. Butiker öppnades vid Idala, Egelsvik, Oaxen och under sommartid även vid Skansundet på norra delen av ön. Med bilens genombrott blev handeln med ambulera skåpbilar allt mer förekommande, de flesta hemmahörande i Södertälje. Men ingen räknade under 1930-talet med att världskrig skulle komma.

Behovet av butiksförnyelse var stort. Därför planerades en genomgripande om- och tillbyggnad av butiken vid Idala. Tidigare hade ortens mejeri även funnits här. Det var en stor satsning som Hakonbolaget (nuvarande ICA) bidrog till. Den gamla butiken byggdes om till oststation och en helt ny butik byggdes. Några gårdsmagasin sparades.

Idala handel

Det var en stor landsbygdsbutik som växte fram. Affärsdelen var i två våningar med källarutrymmen. Golvytan i butiksdelens var omkring 60 kvadratmeter med golvbeläggning av kakelplattor för kunderna. Fyra skyltfönster var nya företeelser för dåtidens lanthandel. Försäljningsdisken var ungefär sju meter lång. Mitt på denna disk stod ett stort kassaregister av märket National, försett med fyra kassalådor. Där fanns även en ny våg med viktskala, som gjorde att man snabbt kunde läsa av priset på viktvaror.

På ena sidan av butiken fanns en avgränsad del för försäljning av kött- och charkvaror från en modern kyldisk. I butiken fanns nya hyllor för burkar och paket, samt ett stort antal lådor till försäljning av varor i lös vikt. Mitt emot chark-avdelningen fanns en kassettdisk för mindre textilvaror. Större textilvaror och tyger fick plats på hyllor. Det fanns även hyllor för glas och porslän, samt ett hyllfack för mindre järnvaror. Omedelbart bakom butiken fanns ett paketeringsrum för mjöl, salt, såpa och andra viktvaror. I anslutning till detta låg butikens kontor med skrivbord, telefon, kassaskåp, skrivmaskin och en arbetsbänk.

Vilka varor?

Avskilt från butiken fanns en separat köttavdelning för styckning och kylskåp för förvaring av kött. Där fanns styckningsredskap och beredningsmöjlighet för kokning av vissa varor, t ex pölsa, ärtsoppa m m. Källaren rymde sill i tunnor, konserver, dricka samt stövlar och skor. Bakom paketeringsrummet låg kvarvarande magasin i två plan. På det nedre fanns hästskor, andra järnvaror, samt färger m m. På det övre planet, dit en brant trappa ledde, fanns lager av socker, mjöl, gryner, byggredskap och tapeter. I ett avskilt utrymme fanns tvättmedel, lager av textila säsongsvoror (med naftalin), samt ett reservlager för glas och porslän.

Förvaring

I magasin på gårdsplanen fanns tunga järnvaror, oljor, tjära, fönsterglas i trälådor med olika måttangivelser. Vidare fanns kalk, cement, snäckskal och andra fodervaror. Utanför butiken fanns en bensinpump och i fat förvarades rotogen av olika slag. Idala var alltså en modern lanthandel, som kunde tillgodose det mesta av kundernas önskemål. Den nya butiken ville lokalt motverka den kringföringshandel som tagit fart under 1930-talet.

Service och boende

Öppettiderna var mellan klockan 0800 till 1800 alla vardagar. Under 1940-talet började lunchrast att tillämpas. Handlare i den nya butiken blev Josef Pettersson, som kom från Södertälje och Enhörna med sin fru Märta. Barnaskaran utgjordes av Dagmar, Thore, Bengt, Rut, Gudrun och lilla Märta. Vid Idala föddes senare även Kerstin och Gunnar. Till hjälp med det stora huset och med barnen fanns två hembiträden (kallades pigor). De lagade även mat för dem som arbetade i butiken. I butiken arbetade vanligen fem till sex expediter och en springpojke. Under denna tid började sommarbebyggelsen växa fram på Mörkö. Vid högsäsongen på sommaren anställdes någon extrakraft.

Kunderna

Till affären kom de flesta kunderna per cykel, men ibland även med häst och vagn. Det var ganska vanligt att man lämnade in en skriftlig beställning när man körde kvarnskjuts. Varorna hämtades sedan när man kom tillbaka från Åby kvarn i Hölö.

Kassar

Vid denna tid fanns inga bärkassar. I stället gjorde man paket av varorna. Då användes 57 centimeter brunt sulfittapper. Eller också fick man leta reda på en tom kartong. Ofta hade kunderna egna korgar för inköpen. Då det mesta såldes i lös vikt, fanns det påsar i många olika storlekar. Det fanns även vita pappersrullar med 20 eller 40 centimeters bredd. En remsa av sådant papper användes även av expediterna för att notera och räkna ned inköpsbeloppen. Man måste vara bra på huvudräkning.

Största tillströmningen av kunder var på lördagar, samt inför större helger. Ibland kunde det vara svårt att tyda handskrivna noter. Personligen kommer jag ihåg ett tillfälle när jag läste "2 tjilo såpstjöt", vilket jag genom att på barnavis ljuda, kunde tolka beställningen till "två kilo soppkött".

BEREDSKAP	MATFETT	MATFETT	MATFETT
K K	M M	M M	M M
217, 218	115, 116	112, 112	108, 108

Så här såg dom ut...

Ransonerings

Under 1940-talet var många varor ransonerade och fick bara köpas mot kupong. De s k "beslagen" som föregick ransoneringsarna ägde rum på lördagskvällarna. Då ville man kunna komma till butiken för att "hamstra" och öppethållandet kunde bli långt. Speciellt minns jag skoransoneringsen en påskafton, då ett äldre lager av skor fick strykande åtgång.

MT KALENDER 14/2—20/2

för ransoneringen

FLÄSK		FLÄSK		TILLÄGG	
G	G	G	G	GS	GS
535	536	537	538	481	482

KÖTTVAROR av alla slag 10 febr.—24 febr.: Inköpskort K 14: G 535 t. o. m. G 538, tilläggskort 154: GS 481, GS 482. Halvkupong gäller för 200 poäng.

Växlingskort G 7, utlämnas under perioden mot kuponger märkta G och GS.

MATFETT		MATFETT		MATFETT		MATFETT	
M	M	M	M	M	M	M	M
77	77	78	78	79	79	80	80

MATFETT 28 jan.—25 febr.: Inköpskort K 14: M 77, M 78, 250 g matfett av alla slag pr helkupong, M 79, M 80, 250 g

annat matfett än smör pr helkupong.

SJOCSARR		SJOCSARR		SJOCSARR		SJOCSARR	
Sm	Sm	Sm	Sm	Sm	Sm	Sm	Sm
671	672	673	674	675	676	677	678

KÖTTVAROR 16: SKOGS-ARBETARE 31 jan.—28 febr.: Tilläggskort 153: Sm 671 t. o. m. Sm 678 —

halvkup. (ett nummer) gäller för inköp av 200 poäng kött- och fläskvaror av alla slag. Restaurangkort och växlingskort utlämnas leke mot Sm-kupong.

KAFFE		KAFFE	
B	B	B	B
274	274	275	275

KAFFE 21 januari—11 mars: inköpskort B 21: B 274, B 275, tilläggskort 152: B 182, 300 g orostat kaffe eller 250 g rostat kaffe pr helkupong. Observera! Helkupong B har ett nummer.

SOCKER		SOCKER	
H	H	H	H
219	219	220	220
H219, H219	H220, H220		

SOCKER och SIRAP 2 febr.—14 mars: inköpskort K 14: H 219, H 220 1 kg socker, 1,4 sirap, pr helkupong.

Tilldelning av ransoneringskuponger

En av mina vanligaste arbetsuppgifter på den tiden var att klistra upp dessa kuponger på ark. Butiken måste redovisa kupongerna vidare, för att få köpa in nya varor. Med tanke på dagens "överflöd", kan det kännas överkligt att minnas risgrynstilldelningen på 125 gram per person till en julhelg! Någon import förekom inte av utländska varor.

Färgstarka kunder vid Idala

Här försöker jag beskriva några få av de kunder som besökte Idala. De gav en extra färg på affärsdagen, genom att de kom ofta och att deras goda humör gav plats för samspråk om olika saker. Kort sagt - det var ofta trevligt att vara expedient vid dessa besök.

Bernhard Jansson

hade sin verkstad i "Sme-backen" nära Idala. Där reparerade han cyklar eller "rusta opp", som var det vanliga uttrycket. Han bodde då vid Skyttet och kom ned till affären strax efter klockan 1000 för att köpa Stockholms-tidningen. Den finns inte längre. Priset var 15 öre, om jag inte missminner mig. Sedan gick Bernhard upp till verkstaden för att läsa tidningen och dricka kaffe, innan arbetet med cyklarna började. Vintertid var det en kol-kamin som var värmekälla. Längre fram på dagen kom Bernhard åter till affären för att köpa maten för dagen.

Oskar Andersson

från Klystorp. Hans kroppsstorlek hade gett honom namnet "Lill-Oskar". Han var född i en trillingskara och bodde tillsammans med en äldre bröder Fredrik. Hans trillningbröder bar

namnet Erik och Wilhelm - synnerligen kungliga namn. Lill-Oskar hämtade post och gjorde inköp, främst för familjen Davidsson i Nygård. Lill-Oskar var mycket gladlynt. Ett av hans många uttryck var "Älskling på vägen - kom i land ska vi bada". Han var en av de få som hade s k "gubb-pinne" på sin cykel. Den användes vid avstampen för färden med cykel.

Werner Paban

var broder till kyrkoherde Gunnar Paban, vilken så småningom fick titeln prost i eget pastorat. Werner kom alltid på en bestämd tid varje dag till post och butik. Han svarade för inköpen av mat till Prästgården. Hushållet där sköttes av någon kvinna, som gick under namnet "prästens piga". Werners stora tid inföll när brodern Gunnar undervisade sommarkonfirmander, som även bodde vid Prästgården. Då berättade Werner gärna om de fina släkter, som konfirmanderna kom ifrån. Ett är var baron Povel Ramel konfirmand på Mörkö.

"Farbror" Andersson

från Älderdomshemmet, dit han hade flyttat med sin fru vid sin pensionering. Hans uppdrag var att gå till Idala för att handla tråd och garn m m, som damerna där behövde för sina handarbeten. Skärmen på hans mössa pekade alltid i vinkel mot färdriktningen. Farbror Andersson skämtade gärna och spred gott humör omkring sig.

Till Älderdomshemmet gick skubben varje dag. Vägen dit var mycket backig och krävde god balans, samt en hel del styrka.

Kalle och Maja Persson

bodde i Tegneby kammare. När ålderspensionen betalats ut den femtonde varje månad, var alltid någon av dem i affären. De tog god tid på sig och samtalande gärna med andra kunder. Det var Maja som gav handlaren Josef Pettersson ett visst huvudbry, när hon lämnade fram en lapp med några streck på och sade: "Det här har Kalle huggit i skogen och det ska jag handla för". Kalle jobbade ibland med skogsarbete och hade åstadkommit några kubikmeter ved, som han senare skulle få betalt för. Det hela klarades lyckligt upp!

Något att tänka på

Genom arbetet i affären lärde man sig känna igen kunderna på ett personligt sätt. Det är något som man aldrig kan nå i dagens självbetjäningsbutiker och stormarknader. Trots att det måste vara en svunnen tidsepok, så kan man minnas Idala handel med uppskattning.

Sigge Andersson

PÅ POST I HÖLÖ 1944

Jag hade tagit realexamen på våren året innan och började på posten efter sista sommarlovet någon gång i september samma år. Att börja i Kungl. Postverket var vid denna tid något eftersträvanvärt. Det innebar trygghet och var väl inte helt utan en viss status. Uttrycket "statens kaka är liten, men säker" gällde fortfarande.

Jag blev anställd som extra postbiträde med stor respekt för postmästaren, post-assistenterna och de två - som jag uppfattade dem - mycket gamla post-expeditörerna, Rut och Svea, båda i fyrtioårsåldern. Själv var jag 17 år.

Tillsammans med postsäckarna sattes jag av vid Hölö station knappt en halvtimme senare. In med säckarna på poststationen som låg i själva stationshuset. Här mötte jag verkligheten, ensam med mina säckar och deras innehåll att sortera i väskor till understationerna på Mörkö, Oaxen och till Helleby gård. Det gällde också att sortera post i kundernas postfack på själva stationen, för senare avhämtning av den och inte minst tidningarna.

Klockan nio öppnades expeditionen för vanlig postservice d.v.s. in- och utbetalningar, frimärken, paket m.m. Med allt detta var jag alltså helt ensam. Hör och häpna - jag hade varken telefon, räkne- eller skrivmaskin.

Allt var "handarbete". Telefon hade jag däremot hos "Stinsen" på järnvägsstationen. Men telefonen fick jag inte så mycket glädje av, snarare tvärtom, jag råkade vid ett tillfälle av misstag lägga mina sopor i hans vedlår. När man ringde från postkontoret i Södertälje för att höra hur jag hade det, så påstod "Stinsen" att jag inte var där. Stort larm gick och själva postmästaren från Södertälje med assistent för med bil i ilfart ut till Hölö för att konstatera att jag ovetande om all uppståndelse i lugn och ro ägnade mig åt mina postala plikter. Huruvida "Stinsen" fick någon form av avhyvling kan jag inte erinra mig. Men i fortsättningen fungerade det. Sensmoralen av detta blir, lägg aldrig dina sopor i någon annans vedlår.

Kunderna var i alla fall både förstående och överseende. I början när de i vanlig ordning kom tidigt för att hämta sin post och sina tidningar i postfacken, om det inte var sorterat och klart, kunde det höras ett stilla muttrande från andra sidan väggen och någon sa: "Vi ska va snälla. Då ä en liten en därinne". Det kändes bra för mig, som så småningom levde upp till de förväntningar man vid den tiden hade på god service.

Och relaterat till dagens bistra verklighet skulle man kunna avsluta med en from önskan: "Hellre en liten en därinne än ingen alls".

Ruth Zetterblad f. Frejdlh
Fritidsboende, Lötens gård, MÖRKÖ

Denna blankett används för brevpostförskottsamt för påskift förskott, då skrivs meddelas i kvittensbok eller i bifogad förteckning.

Adresskort till inrikes postförskott.

Postförskottsbeloppet anges på blankettens till postförskottsavvisning avsedda nedre håll, som jämväl i övrigt lätles av avsändaren.

Härmed ett brev - brevskott - kvittens - paket.
(De förskottiga sänds separat)

Innehåll: *Trypsor*

Till *Bertil Engström
Lundsberg*

Adresspostanstalt: *Hölö*

KVITTO.

Ovan angivna försändelse kvitteras.
den *192*

Namn: _____
Residens: _____

KUPONG.

Postförskottsbelopp: *18 kr. 15 öre*

Postförskottsavvisningens giltighetstid: Till utgången av månaden efter redovisningsmånaden.
(Vid posttjänst brukar dock postförskottsbeloppet redovis 14 dagar)

Postförskottsavvisning

4 ett belopp
av *18* kronor *15* öre.

Arbon kronor

Till *Ivar Anderson
Grävsta*

Adressatens bostad: *Grävsta*

Adresspostanstalt: *Hölö*

Redovisnings-
år: *1944*

Utskriften
Postförskottsavvisning (1)

Vikarien

På våren 1944 ansågs jag tydligen fullärd, jag skulle vikariera som poststationsföreståndare i Hölö. Vad innebar då denna ofattbara upphöjelse? Post och tidningståget avgick från Södertälje ca klockan 05.15. Tala om svinotta!

"ORKANEN" passerade vår gård (en verklig händelse från Löten, Mörkö 1993)

Upptakten till denna berättelse är något "vinglig" om jag så får säga. Jag hade som bilkårist tänkt mig att delta i den sedan länge organiserade militärovningsen, som fick namnet "ORKAN".

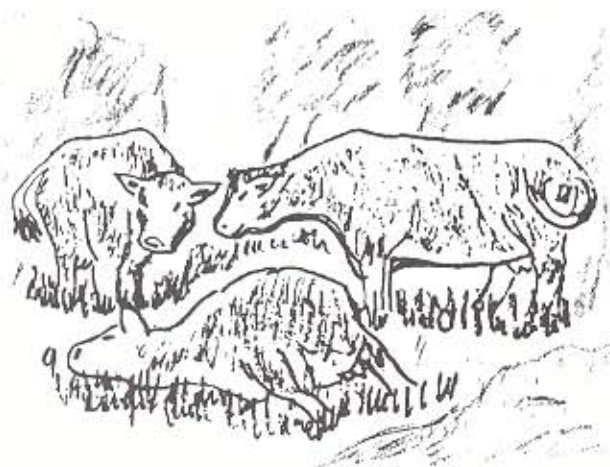
Vår gård är belägen mitt i ett av stridsområdena, och jag har rätt bra lokalkännedom om vår area. Men tro mig eller ej, i sista stund tog min optimism slut.-- Har ni hört talas om det där fenomenet med "fukt i garderoben"?

Jo det var just det som inträffat. Vis av skadan kan jag bara varna alla andra att när ni uppnått en viss ålder, kolla garderoben i tid, en del förändringar kan ha inträffat sedan ni sist var där.

Nu fick jag i lugn och ro betrakta det hela från "sidan" dvs från lagårdsbacken och det var inte helt fel det heller.

Uppladdningen

Den 27 september drabbades oss alltså "Orkanen" här på Mörkö. En helikopter på låg höjd passerade över vårt hus under natten. Sedan blev det tyst fram till nio-tiden på förmiddagen. Det som drabbade oss då var tre "Tunnor" (en av Flygvapnets stridsplanstyper). Först kom dom, sen kom ljudet och på låg höjd dessutom. Själv befann jag mig i kohagen för att räkna in våra köttjur, 57 till antalet. Det var väl tredje eller fjärde gången som jag fått fel siffror 54, 53.... Det måste stämma, det gäller att inte ge sig. Just då kom "dom" svepande in över koskocken.

Middagsrast i kohagen

Urladdningen

Som på en given signal, när ljudet hunnit ifatt oss på backen, la alla djuren öronen bakåt, svansarna i vädret och med en benföring som kunde göra en dansör svart av avund, for dom i väg åt alla håll.

Vi har elstängsel och konstigt nog trots hysterin, så kom djuren ihåg påverkan den hade på dem, styrde av från det huller om buller in i skogen. Egentligen hade det varit intressant att se mannarna på manöver göra en insats för att fånga upp de bångstyriga kossorna. Det hade varit, en väl så nyttig erfarenhet? Det tog flera dagar att få iordning på antalet djur.

Det blev en händelserik dag. Någon timme senare mullrade det bortåt vägen. Någon minut därefter kom den efterlängtdade kanonen (vi hade fått nys om det tidigare, hur talar jag inte om) i eget majestät. Kamouflerad givetvis liksom dragbilen, valpar (4-hjulig terrängbil), jeepar och lastbilar. Somliga hade "hårnät" med konstrukt istuckna löv- och barruskor. Det var ett långt följe på 17 fordon. Jag räknade dom noga, man vet ju aldrig....(under dessa dagar såg jag inte till någon fiende. Han kommer visst sjövägen sägs det, ryssen gör ju det...) Kortegen försvann bakom kröken och allt blev som förut.

Den lilla hackspetten hördes slå sin trumvirvel i eken som avslutning eller var det faran över?

Den vilsne ordonansen

Klockan närmar sig elva. Min utsiktsplats är växthuset. En mc-ordonans kommer smattrande. Kartan har han monterat på styret. Han stannar vid vägkorsningen, stiger inte av cykeln, kliar sig i pannan. Det är varmt ute och förmodligen är han inte överens med kartan. Det kommer en bil som stannar bredvid den "vilsne" och två grönklädda personer kliver ur. Lite prat, och sedan ger dom sig iväg söderut, båda ekipagen. Det går en kvart. Jag hör ett välbekant knattrande från skogsvägen, vem dyker upp om inte min vän MC-ordonansen. Ljudet slutar och jag ser mannen stiga av sitt fordon, mina farhågor är besannade, vilse? Snabbt tar jag min cykel - jag vet hur det är, har bilorienterat som bilkårist och nyfikenheten och hjälpsamheten tar över.

Tyvärr kunde jag inte stanna hos honom, för han hade intagit den typiskt manliga positionen vid dikeskanten, med ryggen åt vägen. Jag for därför vidare till kohagen för att kolla vattentunnan. Den var tom, alltid något i alla fall. På hemväg igen fann jag ordonansen sittandes på vägen med sin karta utslagen mellan knäna. "Hur går det för dig" frågade jag vänligt?

"Det går bra, men här finns ingen post" (d v s kontroll), konstaterade han. Det var ju riktigt, jag såg inte heller någon, men enligt hans gamla karta från 70-talet var det inte mycket i omgivningen som stämde.

Hemligt brev

"Här ska vara en privatbil och tre personer, varav den ena har satt ut denna platsen på kartan för mig, men jag ser förb----- mig inte en enda person här": Du har mig som vittne, sa jag. "Nu struntar jag i alltsammans och lägger på det förseglade brevet med hemlig ordergivning på posten istället", sa han. "Du, jag har ett bättre förslag, lantbrevbäraren är strax här, lämna det till henne istället, det går fortare" kommenterade jag. "Åh, jag struntar i alltsammans", sa han och sparkade igång sin gamla kronknarr (125 kubikare) och försvann i ett dammoln norrut.

Historien är inte slut här. Innan jag hann iväg kom en granne med sin traktor samt en annan bekant. Vi hade en liten konferens i vägkorsningen, bytte erfarenheter kan man säga. Han med traktorn berättade att 2 km längre bort satt tre glada personer och förfriskade sig i solgasset med var sin "läsk". Fel placerade i allra högsta grad, bestämde vi. Månne MC-ordonansen irra omkring än, eller la han brevet i gula postlådan? Han återvände i alla fall inte denna dagen.

Gunilla Follin

Har ni hört den förut?

Uti Hölö Socken i Södermanland är allmänt bruk att vid starkt åskväder sätta på fältet, ett stycke från gårdstomten, en upp och nedvänd jerngryta eller panna. När, huru, och af hvem måga väl Hölö-boerne hafva lärdt jernets electriska attraction? Innan den blef uppenbar ansågs gryta och panna som vidskeppelser. Hvem vet om icke mycket som ännu förskräck, kan äga oss obekant grund i naturen?

Orlofsedel

för lantbrukare

denna utfärdades av arbetsgivaren till alla underlydande, som sagt upp sig och sökte ny plats, det gjorde man ofta förr. I hundratalens år, ända fram till sekelskiftet, förekom dessa "sedlar". Jämför med dagens arbetsgivarintyg. Nog var det en minutiös värdering av arbetstagaren. Utseendet och formuleringen av intyget varierade beroende på sysselsättningen man hade. Här gällde det nog att ligga bra till hos sin arbetsgivare!!

För lantbrukare.

Formulär till orlofsedel. Inom norra Kalmar län förekomma tryckta formulärer till orlofsedlar, af följande innehåll:

----- drängen ----- som varit i
tjänst sedan ----- tills ----- lemnas följande vitsord:

Uti helsotillstånd
förmåga att arbeta
skötsel af kreatur
kunskap att plöja
" " så
" " slöjda
" " smida
aktsamhet om eld
omtanka och vård om redskap
pålitlighet vid resor
stadighet vid hemmet
trohet mot husbonde
flit
nykterhet
gudsfruktan
höflighet

Hvilket härmed till bevis meddelas.

Det skulle vara mycket nyttigt för tjänstefolk och arbetare, och bespara många obehag å ömsesidor, om tjänarne också kunde få se betyger angående husbönders seder och förhållande i allmänhet. Men denna reciprocitet lär man allt få länge vänta på.

Notis ur Dagens Nyheter 13/8 1866.

STORA ÅBY

Häradsdomare Fredrik Andersson, St. Åby., med familj och tjänstefolk 1893.

Fotot tillhör Anna-lisa Drevinger.

Från vänster: Drängen med häst och vagn. Äldsta barnet Elvira (hennes bröllopsfoto från 1918 finns i årets krönika), Fredriks syster, Fredriks bror Wilhelm, Fredrik (även auktionist, ordf. i fattigvårdsnämnden, kyrkvård m.m). Fredriks mor, Fredriks hustru Augusta, sonen Ellert samt hemsömmerskan och pigan.

EFTERLYSNING:

Skolkort från HÖLÖ och MÖRKÖ gamla skolor.

Korten ska sammanställas i bokform eller liknande och vi är övertygade om att en sådan publikation kommer att tas emot med glädje. Bifoga uppgift om skolklassens årtal och skolans namn samt, om möjligt, namn på skolkamrater och lärare.

Fotot tillhör Torleif Hellbom

Sänd Ditt skolfoto till Hembygdsföreningens adress, som Du finner i krönikan, eller lämna det till någon i styrelsen. Du kan även lägga fotot direkt i föreningens postlåda invid Kyrkskolan. Glöm inte lämna med Ditt eget namn och adress. Tack för de redan inlämnade klassfotona. Vi returnerar dem till årsmötet.

Redaktionen

Bondbröllop vid Stora Åby, sommaren 1918.

(Foto tillhör Maj Petersson samt Hembygdsföreningens arkiv)

Från vänster bakre raden:

AXEL o GUSTAV JANSSON ST.ÅBY
Herr o Fru GRÄBE ST.ÅBY
AMALIA FREDRIKSSON L.ÅBY
SVEA SIMBERG, (senare MOLIN)
IDA FLODKVIST BROBY SKOLA
?
EVERT JONSSON TJULSTA
HELGA ANDERSSON MÅLHAGA
?
MARIA JANSSON ÅBYKVARN
MARIA WALLENTIN ENE
?
WILHELM JANSSON ÅBYKVARN
GUSTAF WRETLUND WRETA
ERIK WALLENTIN ENE
AUGUST FREDRIKSSON L.ÅBY
K. A. SIMBERG, Handlare.
?
SIGRID GUSTAVSSON SKÅLBY
Kantor EMANUEL GRAVE
SIMON GUSTAVSSON SKÅLBY
CARL JANSSON ST.ÅBY
CARL FREDRIK ANDERSON MÅLHAGA
MARTIN FREDRIKSSON L.ÅBY
ROBERT FOGELSTRÖM RAFEMO
?
ANNA o A. G. ANDERSSON SUND

Stående på marken fr.vänster:

SIGFRID ANDERSSON L.ÅBY
Kyrkoherdens maka ANNA MARIA
Disp.NILS SVENSSON SÖDERTÅLJE
JULIA JANSSON SOLHÖJD
AMELINA GUSTAVSSON HELLEBY
?
Skymd,HILDA SIMBERG EKHAMMAR
?
BRUDGUMMENS FAR OCH MOR från
VINTERHÅLLA
FREDRIK ANDERSON, brudens far
CARL ANDERSSON HÄGGNÅS
HILDUR ANDERSSON MÅLHAGA, skymd
?
BRUDGUMMEN, HILMER ANDERSSON
Hans bror?
BRUDEN, ELVIRA ANDERSSON ST.ÅBY
AUGUSTA ANDERSON, brudens mor
SIGNE GRAVE KYRKSKOLAN
PRÄSTEN, HENNING JANSSON
ELLERT WRETLUND WRETA
?
TORA JANSSON-ÖBERG STOCKHOLM
AXEL ANDERSSON, senare ÖSTERBY
ELLERT ANDERSON, brudens bror
GOTTFRID LINDKVIST "fjärsmän"
KATHARINA PETERSSON GRÄVSTA
WILHELM ANDERSSON ST.ÅBY
ERIK PETERSSON GRÄVSTA
VILHELMINA ANDERSSON MÅLHAGA
SELMA ERIKSSON SKILLEBY
MINA ANDERSSON L.ÅBY
MATILDA JANSSON ST.ÅBY

Fyra flickor framför bruden:

LISA, syster till bruden
? från ULLABERG
?
LINNEA WALLENTIN ENE
Sittande från vänster;
ESTER (senare JACOBSON) HELLEBY
EDVIN, bror till bruden
?
ELSA JANSSON ST.ÅBY
EMMA o MANNE ANDERSSON MÅLHAGA
EBBA BÖRJESSON, (Lärlarinna)
?
samt tre små barn.

Några herrar som fattas på bilden sitter hellre inne och spelar kort.

Namnuppgifterna är lämnade av Ivan Gustavsson Lilla Åby, (numera bosatt i Järna), samt släktingar till brudparet.

Vidare berättas det, att man dansade i "salen" hos grannarna, prästen Jansson tyckte mycket om att dansa. Det bar sig inte bättre, än att han trampade igenom en golvplanka. Där, vid hållet som blev, stod lärarinnan Ebba Börjesson och vaktade, så att ingen mera skulle råka illa ut.

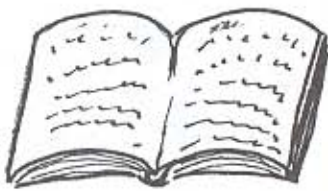
Maj Petersson.

Skyltar, gamla torpgrunder

Vi ber alla som promenerar i markerna, att meddela styrelsen i Hembygdsföreningen om någon av dessa skyltar tagits bort eller skadats på något sätt.

Torpgrund
Här låg torpet
Hybartsberg
mellan åren 1818-1865
Den siste torparen hette
Lars Petter Bergström
Småbrukare, åt vilka jordägare upplät mark mot dagsverken, kallades torpare.
Under århundraden spelade torparen en huvudroll som arbetskraft i jordbruket.
Vid mitten av 1800-talet, när befolkningen på landsbygden var som störst, fanns det 100.000 torpare i Sverige.
Dagsverksarbetet förbjöds 1943 och därmed försvann begreppet torpare.
Skylden uppsatt av
Hölö-Mörkö Hembygdsförening 1995

Titta gärna efter dessa skyltar, vita med blått tryck och HBF's text.

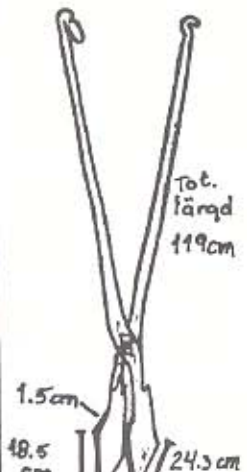
Studiekurs

Vårt studieämne heter *Hembygds-känne-dom*. Det handlar om både Hölö och Mörkö i nutid och gången tid. Välkomna alla som har lust att lära eller lust att lära ut.

Torp-, fornminnesvandring

Om intresse finns så följs vi åt i vår för fortsatta vandringar Anmälningar per telefon eller direkt till någon i styrelsen.

Vad är detta ?

Material:
Järn

Plattorna är släta.

Tot. längd 119cm

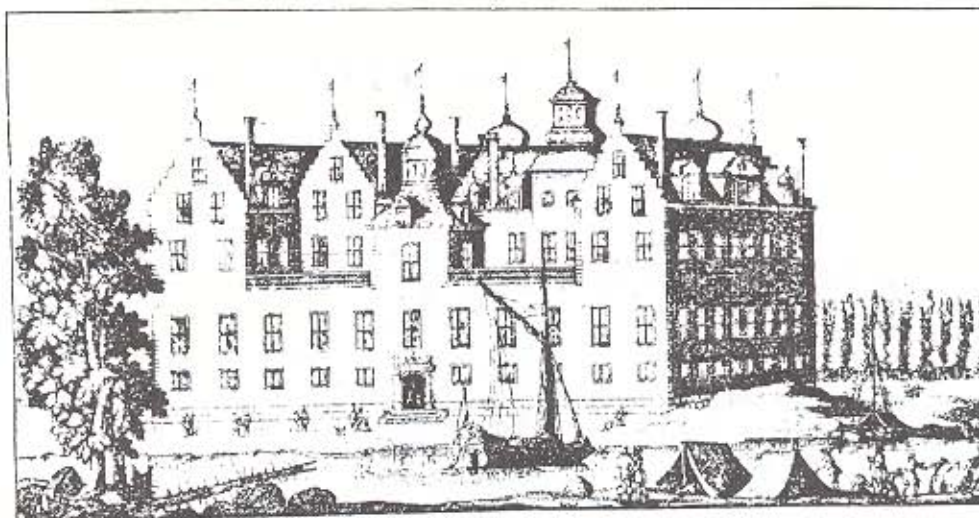
"Prylen" består av 2 delar, hopfogade med skruv o mutter.

Hör av dig till redaktionen om du vet något!

6 kg tung.

Svaret på frågan i Årskrönikan 1994.

"Smidesverktyg" som användes vid ässjan, att hålla fast heta plåtar med som tagits från den varma hällen.

Detta Kopparstick utfört av Padt Brugge till Erik Dahlbergs "Svecia Antiqua" visar slottet som det såg ut vid Rysshärjningarna. Kopparsticket är utfört 1686. / Slottet ombyggdes 1720 /

Det äldre Tullgarn i Hölö historia

ett stycke bygdehistoria utgiven vid Hölö-Mörkö Hembygdsförening
(Utdrag ur skrift av Ivar Högström)

ÄLDSTA TIDEN

Tullgarns ägarehistoria samt dess byggnadshistoria finnes redan beskrivna i flera skrifter. (se förteckning på sista sidan) Jag skall därför här orientera om Tullgarn sedd ur Hölö bygdens bygdehistoriska perspektiv. Detta är ändock ett mycket omfattande ämne, så min sammanställning kan endast bli översiktlig.

Det är helt naturligt att de två stora godsena Hörningsholm och Tullgarn, med sina nära kontakter med landets högsta ledning, spelat en stor roll i Hölöområdets bygdehistoria. Båda dessa gods har varit kända redan på 1200 talet, men det är först på 1500 talet som vi kan få fastare grepp om dess påverkan på Hölö områdets historiebildning.

För att ge en liten bakgrundsinformation skall jag i korta drag ange Tullgarns ägare före 1500 talet. Fram till 1400 talet är ägarelängden osäker, men flera bedömare anser att både Hörningsholm och Tullgarn under mitten av 1200-talet låg under Folkungaätten. Med utgångspunkt från detta skulle Tullgarns äldsta ägarelängd kunna vara enligt följande avskrift från en i Nyköpings-Hus bevarad ägarelängd sammanställd 1926 och signerad J.B.K. :

1. Ulf Fase, av Folkungaätt, Svea Jarl, död 1248.
2. Junker Carl, död 1261, skänkte Tullgarn till Tyska Svärdsriddarna.
3. Jünker Carls, fränka Ragnhild Erlansdotter, ägde 1288, gift med Måns Launa.
4. Folke Johansson, ärkebiskop.
5. Carl Johansson - - Christina Johansson, 1327.
6. Israel Birgersson, död 1363, G. med Ramfrid Arnvidsdotter.
7. Helena Israelsdotter, död 1410, G. med Carl Ulfson Sparre, död 1407.
8. Margareta Sparre, död 1429, G. med Knut Bonde, död 1413.
9. Konung Karl VIII Knutsson Bonde, död 1470, gift med Brita Bjelke, död 1436.
(2:a Katarina Carlsdotter)
10. Kristina Bonde levde 1488. G. med Erik Gyllenstierna död 1477.
11. Nils Gyllenstierna, död 1499. G. med Sigrid Banér, död 1528.
12. Erik Gyllenstierna, död 1520. G. med Brita Jönsdotter Ros av Ervalla.
13. Christina Gyllenstierna, död 1556. G. med Sten Sture d.y. död 1520.

*Föreningen kommer inom kort att kunna tillhandahålla nya upplagor av tidigare utgivna skrifter såsom: **Det äldre Tullgarn, Hölöprosten Scharff, Kyrkskolan m fl.** Även en sammanställning av artiklar införda i våra Årskrönikor.*

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 1995

Styrelsens sammansättning under 1995:

Ordförande	Carl-Eric Jonsson
Vice ordf.	Karin Davidsson
Sekreterare	Anki Schipper
Kassör	Walter Andersson
Övriga ordinarie ledamöter:	Alfons Davidsson Torsten Eriksson Gunilla Follin Faye Heinonen Louise Thor
<i>Suppleanter:</i>	Gudrun Andersson Ansa Borin Vera Gustafsson Ebon Johansson Hugo Kimsjö Lena Kraft Leif Åke Olsson Maj Petersson
Valberedning:	Gun Andersson Margareta Björklund Tore Eriksson
<i>Suppleanter:</i>	Sven-Eric Andersson Anna-Lisa Drevinger Anna-Lisa Ericsson
Revisorer:	Lars Eriksson Bertil Gustafsson
<i>Suppleanter:</i>	Tore Andersson Majt Jacobsson
Kommittéer:	
Arkiv	Gunilla Follin
Dokumentation	Alfons Davidsson Torsten Eriksson
Hembygdsstudier	Carl-Eric Jonsson
Matrikel	Gudrun Andersson Gun Andersson Walter Andersson
Redaktion	Gudrun Andersson Karin Davidsson
<i>sammankallande</i>	Gunilla Follin Anki Schipper
Utställning	Louise Thor

Föreningen har hållit ett (1) årsmöte samt tio (10) styrelsesammanträden.
Vid årets slut hade föreningen 600 medlemmar, fördelade på 319 hushåll, alltså en ökning sedan föregående år, vilket vi är mycket glada för.

VERKSAMHET 1995

Årsmöte, Utställning

24 mars hölls årsmöte i föreningens lokal, Kyrkskolan. Ett 70-tal medlemmar visade sitt intresse, och avsmakade senare vår sedvanliga "ärtsoppa med punsch" måltid. I samband med denna ordnades en *broderi och brodyr-utställning* i lilla skolsalen. Louise Thor stod för arrangemanget. Dagen innan kom Louise med de insamlade alstren, som togs omhand av en samling glada entusiaster. Vi strök, nålade och hängde upp dukar, påsar, förkläden m m. Det luktade inte längre "gammal outnyttjad lokal" utan friskt och gott av nytvättat struket linne och bomull. Utställningen var öppen under helgen, vilket drog ca 60 besökare.

"Broderier" i lilla skolsalen, Kyrkskolan.

Foto : HBF.

Fornminnesvandring

Den 23 april var det samling vid Skälby i Hölö, för att företaga en vandring i skogen mellan Skälby och Saltsjön. Här trampade vi på gammal historisk mark. Det finns många gravhögar, plundrade dom allra flesta, vilket syns på grund av att en grop är uppgrävd i mitten av graven. Skälbyskogen har, som hörs av namnet tillhört Skälbygårdarna, men är nu inköpt till Åbykvarns gård. Vår kafferast, som är obligatorisk en sådan här dag, förlade vi till ett ganska högt berg utåt sjön, därifrån hade vi en fin utsikt. Många deltagare och bra väder.

Den rara blomman **RYL** beundras av vårvandrarne.

Foto: Hembygdsföreningen

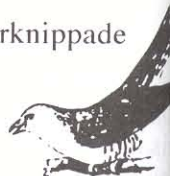
Gökotta

Mörkö var i år värd för vår gökotta, Kristihimmelfärdsdag den 25 maj. Av alla vackra platser på Mörkö, hade vi valt Axvik intill en vik av Himmerfjärden. Här ligger den lilla gården väl skyddad i skogen under ett högt berg, med en delvis raserad fornborg, vilket dominerar den lilla platsen.

Efter vandringen ner till sjön, varifrån man ser det stora reningsverket i Grödinge, som tar emot avloppet från Stockholm och Södertälje m fl platser, tog vi oss upp till Axviksberget. Här uppifrån har krigiska slag letts, både under Vikingatiden och under rysshärjningarna, enligt historien.

Rolf Nilsson pratade om fåglar och Alfons Davidsson om minnen och historier förknippade med platsen. Vi var 60 personer, vädret vackert och humöret i topp.

Detta är en gök

Klass 5 på besök på Tullgarn

Samarbetet med Hölöskolan har även i år resulterat i en visning av Tullgarns slott och park. En dag i juni när maskrosorna stod i full blom, cyklade klass 5 från Hölöskolan till Tullgarn.

Där fanns Hembygdsföreningen på plats och bjöd på saft och bullar. Barbro Andersson, medlem i Hembygdsföreningen, arbetar i Tullgarns park som trädgårdsskötare, tog hand om visningen av park och trädgård. Barnen guidades i slottet av Anders Nyström.

Efterlängiad matrast i det gröna

Foto: Hembygdsföreningen

Vårvandring

Den 10 juni var datumet för vårvandringen, vilken genomfördes tillsammans med Vuxenskolan. Den var förlagd till Kolsö på Mörkö, en underbar plats, nu Naturreservat. På denna strandremsa, inom gården Lötens marker, finns en massa vackra och rara växter. Nästan alla svenska lövträd växer här.

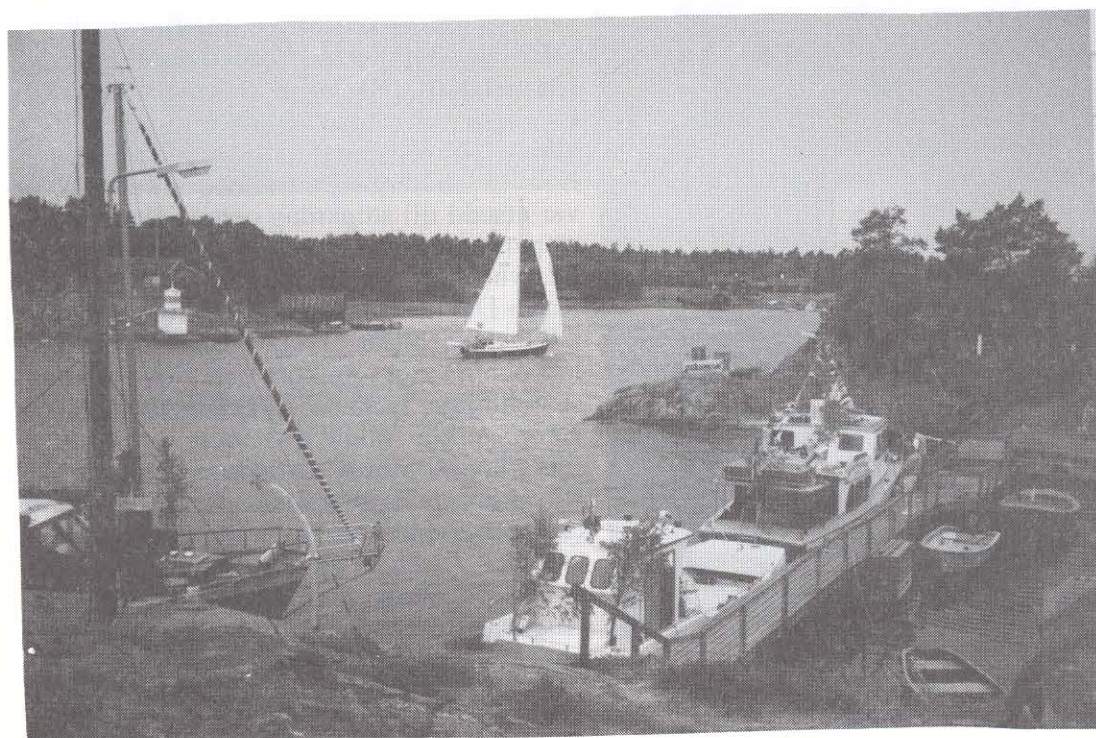
Hans Svensson, mycket kunnig på växter och fåglar, var ledare på vår vandring. Hans berikade vårt kunnande, isynnerhet vad det gäller lavar och andra pyttesmå undanskymda växter och djur. Sådant som sällan syns för var mans ögon, men bidrar till mångfalden. Regnet föll tyst och varligt över oss, men skönt var det.

20-årsjubiléet

Till den 16 juli hade en inbjudan utskickats till alla föreningens medlemmar, angående en "20-års Jubileumsresa" per båt till Sävsundet. Ett 60-tal platser i 3 olika båtar hade vi att tillgå. Fullbokat blev det. På resdagen var vädret ganska mulet men bra ändå. Tre fullastade båtar lade ut från kajen i Trosa, det var en förväntansfull konvoj. Inte så vanligt att vi åker ut tillsammans på sjön. Många vackra öar, sjöfågelflockar och båtar var vår ögonfröjd. Väl framme vid Sävö kom matsäckskorgarna fram, andra återigen smakade på båtkockens härliga laxlunch. Här fotograferades en hel del och ett lotteri hade en strykande åtgång. På hemfärden blåste det upp och det gungade och stänkte in mycket, men vi klarade oss från regn. Ett minnesrikt 20-årsjubileum.

Genom Sävsundet

Vid Sävö Brygga i lövade farkoster.

Hemvändardagen

Som vanligt i början av september firades även i år Hembygdsdagen- Hemvändardagen. Början var i Hölö kyrka med högmässa av kyrkoherde Per Olov Tärnold. Södertälje Spelmanslag förhöjde stämningen med sin lätta, fina musik. Efter gudstjänstens slut marscherade gudstjänstbesökarna till Hembygdsgården, där kyrkkaffe serverades. Här hade vi också anordnat en loppmarknad med skänkta artiklar, samt några uthyrda bord. Alla de många besökarna hade god köplust och det mesta av godset försålles.

Höstvandring

Den 7 oktober var vi 15 orädda och väl klädda Hölö och Mörköbor, som utmanade ödet och tog oss fram och upp till en av de mindre besökta platserna i Hölö, ett ganska högt berg, Skansberget, beläget invid Stensjön. Uppe på berget, och kanske framför allt nere vid foten finns det tydliga tecken på mänskliga arbeten efter någon sorts befästning. Om det varit en fornborg eller en skans eller något annat underverk var svårt att avgöra. Förutom Skansberget var vi vid Fjärrmossen och Sundsberg, två torpgrunder, på vilka vi satte ut torpskyltar.

Öppet Hus med "ANTIKRUNDA"

I inbjudan till "Öppet Hus" den 2 november hade vi påpekat att alla som hade någon gammal pryl hemma som de ville veta mer om skulle ta den med sig till Hembygdsgården. Vi var mycket spända på kvällens program, då vi hade lånat ämnet och titeln från TV, nämligen "Antikrundan". Inbjudna experter för kvällen var kommunantikvarie Göran Gelotte med fru Terttu, ansvarig för Torekällbergets museiföremål. Många vetgiriga kom under kvällen och fick en lösning på sin fråga, medan några gick hem fortfarande lite tveksamma. 25 objekt analyserades. En trevlig kväll avslutades med kaffe och dopp.

Gunilla och Kristina i Pagels hus, Torekällberget.

Ljusstöpning

Julen den sagolika kom allt närmare och allt skall göras traditionsenligt, framförallt på Torekällberget. Vår Hembygdsförening blev ombedd att hjälpa till med ljusstöpningen därstädes. Den 19 november, en härlig vinterdag, var utsedd till stöpardag och då åkte vårt stöparlag dit för att verkställa uppdraget. Det var Ansa Borin, Gunilla Follin och Karin Davidsson. Stöpningen försiggick i Pagelska huset. Trots "drag" av kall luft och många som kom och gick för att se och njuta, lyckades vi bra med ljusen. Både enkla raka ljus och grenljus tillverkades. Stor hjälp hade vi förstås av Rosalie och Kristina från Berget. Som tack för hjälpen fick föreningen mottaga en bok "Tusen år i trädgården" skriven av Maria Flink, som hon fick det fina Augustipriset för år 1995.

Julkärvar

Lördagen den 9 december deltog vi i Hölö julmarknad med försäljning av julkärvar. Vera Gustafsson sålde från Hembygdsföreningens nymålade släde. "Materialet" hade växt vid Vreta hos Olle Vretlund.

Aktivetsrapporter

Vävstugan

Vår vävstuga har i år återigen fyllt våra vävares behov av terapi, konstutövning, social och kamratlig samvaro. Vi har övat oss i vävningens ädla konst och fyllt på våra linneskåp. Några arbeten har också fått bli värdefulla vinster i våra lotterier.

Lastbilarna

De på Hölö Stationsplan i många år stående bilarna, har genom Hembygdsföreningens försorg förflyttats till sin rätta plats, nämligen bilskroten.

En sista dokumentation.

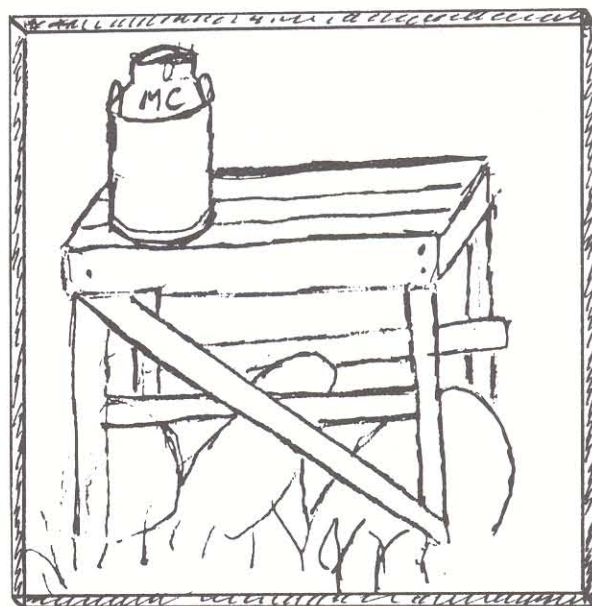
Obs. den högra bilens registreringsnummer.

Foto: Hembygdsföreningen

EDVINS Mjölkpall

För att dokumentera och bevara ett exemplar av den 50 åriga mjölkbordsepoken, har Hembygdsföreningen hjälpt till med reparation av Österlunds mjölkpall.

Den har alltid stått här i svängen utefter vägen, den nu genom Postverkets försorg namngivna "Kyrksjövägen", alltså den som passerar Wreta.

Torpskyltar

Vår mångåriga studiecirkel "Torp" har fått sin avslutning i sommar. Vi har nu placerat ut Riksantikvarieämbetets torpgrundsskyltar, på de platser där bara grunderna och knappt ens det finns kvar. Ännu återstår några platser att märka ut. Här kommer namnen på de utmärkta platserna:

Norra Mörkö

Skälby gårdstomt
Brunna
Vikens
Myrstugan

Sandstugan
Långens
Skymtet

Södra Mörkö

N Dalbrink
Åtorp
Bränntorp
Klubba Kammare

Hagstugan
Sjöstugan
Grönvik
Svalhagen

Smedstorp
Wreta

Hölö

Djupvik
Grävstalöt
Gla Hansäter
Margretelund

Hybertsberg
Trångsund
Rosendal
Fjärrmossen

Sundsberg
Orrlöt
Stenby
Nytorp

Tullgarn

Tegeltorp
Sadelmakartorp
Skräddartorp

Kårtorp
Långkärr

DONATION

Två av våra medlemmar
Sture Lundvall HÖLÖ, och Gerda Lord MÖLNBO, har under året
avlidit och i sitt testamente ihågkommit
Hembygdsföreningen.

Sture Lundvall har generöst testamenterat 10.000 kr till
vår förening.

Gerda Lord hade som sista önskan framfört att i stället
för blommor, skulle sändas pengar till
Hembygdsföreningen!

Styrelsen vill hedra minnet av de båda medlemmarna
och tacksamt notera att vi mottagit de donerade medlen.

Föreningens ekonomi är god, mycket på grund av de ovan nämnda donationerna. I övrigt hänvisar vi till bifogade resultat- och balansräkning.

Slutord

Styrelsen framför ett varmt tack till alla våra medlemmar som deltagit i årets aktiviteter.

HÖLÖ i januari 1996

Styrelsen

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

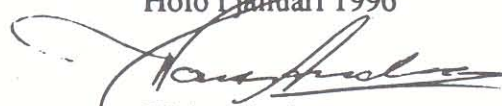
RESULTATRÄKNING 1995

INKOMSTER	Kronor	
Medlemsavgifter	16,585	
Bidrag	13,552	
Hemvändardag	8,724	
Sålda skrifter	965	
Skärgårdstur	492	
Julkärvar	359	
Ränta	335	41,012
<hr/>		
UTGIFTER		
Inventarier och reparationer	13,845	
Årskrönika	5,151	
Förbundsavgifter	4,151	
Porto	2,463	
Telefon	1,885	
Vagnrenovering	1,757	
Kopior	1,661	
Försäkring	1,598	
Kostnadsersättning	1,500	
Dokumentation	1,323	
Uppvaktn., kondoleanser	1,064	
Möten	694	
Diverse	1,417	38,508
<hr/>		
ÅRETS ÖVERSKOTT		2,504
		41,012

BALANSRÄKNING DEN 31 DECEMBER 1995

TILLGÅNGAR		
Postgiro	40,576	
Kassa	5,201	
SUMMA	45,778	
<hr/>		
EGET KAPITAL		
Sture Lundvalls minne	10,000	
Gerda Lords minne	850	
Ingående kapital	32,424	
Årets överskott	2,504	
SUMMA	45,778	

Hölo i januari 1996

Walter Andersson

Revisionsberättelse

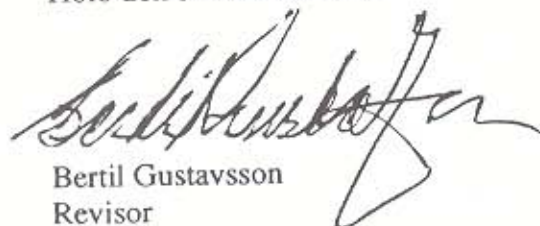
Undertecknade som valts till revisorer i Hölö Mörkö Hembygdsförening får härmed avge följande berättelse över föreningens förvaltning under tiden 1/1 - 31/12 1995.

För fullgörande av vårt uppdrag har vi gått igenom föreningens kassabok, granskat inbetalningar och utbetalningar, kontrollerat föreningens postgiro samt tagit del av protokoll.

Efter årets överskott på kronor 2,504 uppgår föreningens behållna förmögenhet inklusive fonder till kronor 45,778.

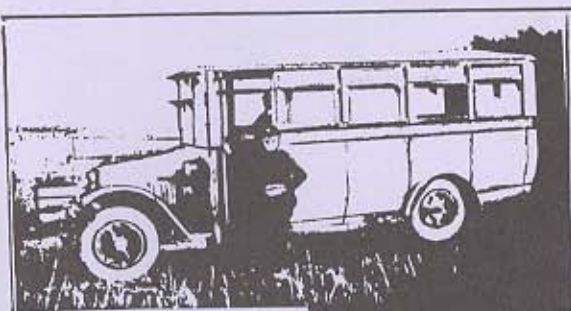
Den av oss företagna revisionen har inte givit anledning till anmärkning, varför vi tillstyrker att styrelsen beviljas full ansvarsfrihet för det gångna verksamhetsåret.

Hölö den 5 februari 1996

Bertil Gustavsson
Revisor

Lars Eriksson
Revisor

Förstag nära dig

Buslinjen Hölö-Mörkö 1931

Busstransporter

HÖLÖ TRAFIK

Beställning och arrangemang

Tel: 08 - 551 571 01
Verkstad: 08 - 551 571 51
Fax: 08 - 551 578 88

Skolidrottens samarbetspartner

TRESS
ger Dig alla möjligheter

TRESS har ett av marknadens största urval av utrustning till idrottssektorn.

De många utvecklande variationsmöjligheterna och redskapens höga kvalitet gör TRESS till ett naturligt val.

- när kvalitet är en självklarhet

TRESS
SPORT & LEK

153 93 HÖLÖ · Tel 08-551 562 00 · Fax 08-551 561 15

Beställ
vår nya stora
huvudkatalog
gratis!

*Fonder, obligationer vilket
placeringsalternativ skall jag välja?*

*Är det bra för mig med
Individuellt pensionssparande?*

Skall jag skriva testamente?

*Hos oss får Du hjälp att välja det
som passar Dig bäst!*

SPARBANKEN SVERIGE
En bank nära dig

JÄRNA
08-551 743 30

UTERUM

Köp direkt från tillverkaren i HÖLÖ!

- skjutbara dörrar/fönster i aluminium
- kraftiga limträstommar i byggsatser
- isolerande kanalplasttak

Allt måttanpassat och lättmonterat

HÖLÖ UTERUM AB

Vreta, 153 92 HÖLÖ. Tel. 08-551 577 15

TULLGARNSDAGEN 1996

Program
"Tullgarnsmusik i försommaren"

Lördagen den 1 juni
13.00 till 24.00

Uppträdande under dagen av:

Lokala körer o musikgrupper - Teatergrupper - Spelmanslag - Lutsångare
Operasångerska m fl. aktörer.

Spelplatserna är förlagda till:

Slottet - Stallet - Orangeriet - Lövteatern - Borggården - Parken

Dans på lövad brygga, som vanligt med "levande" musik. Storband varvat med gitarr och dragspel.

För den som vill, ta med **matkorg**.

Obs! **Värdshuset** håller öppet ända till midnatt.

Vi räknar med stor anslutning av våra medlemmar, deras familjer och vänner, till en trevlig dag i sångens och musikens tecken på Tullgarn.

Arrangörer:
Slottsförvaltningen
HÖLÖ-MÖRKÖ Hembygdsförening

HÖLÖ MÖRKÖ
HEMBYGDSFÖRENING

